הלכה · משנה תורה · מפרשים · כסף משנה · ספר אהבה

כסף משנה על משנה תורה, הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה

רבנו יוסף קארו [מרן הבית יוסף]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

כסף משנה על משנה תורה, הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה

רבנו יוסף קארו [מרן הבית יוסף]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/כסף-משנה-על-משנה-תורה-הלכות-תפילין-ומזוזה-וספר-תורה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה 38-202611161024v של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 6
הלכה א 6
הלכה ב 6
הלכה ג 7
הלכה ד 7
הלכה ה 7
הלכה ו 7
הלכה ח 8
הלכה ט 8
הלכה י 9
הלכה יא 9
הלכה יב 10
הלכה יג 10
הלכה יד 11
הלכה טו 11
הלכה טז 11
הלכה יז 12
הלכה יח 12
הלכה יט 12
הלכה כ 13
פרק ב 13
הלכה א 13
הלכה ב 13
הלכה ג 13
הלכה ח 14
הלכה י 14
הלכה יא 14
פרק ג 14
הלכה א 14
הלכה ד 15
הלכה ה 15
הלכה ו 17
הלכה ז 17
הלכה ח 17
הלכה ט 18
הלכה י 18
הלכה יא 18
הלכה יב 19
הלכה יג 19
הלכה יד 19
הלכה טו 19
הלכה טז 20
הלכה יז 20
הלכה יח 20
הלכה יט 21
פרק ד 21
הלכה א 21
הלכה ב 22
הלכה ג 22
הלכה ד 22
הלכה ה 23
הלכה ו 23
הלכה ז 23
הלכה ח 24
הלכה ט 24
הלכה י 24
הלכה יא 26
הלכה יב 26
הלכה יג 27
הלכה יד 28
הלכה טו 28
הלכה טז 29

הלכה יז 30
הלכה יח 30
הלכה יט 31
הלכה כ 31
הלכה כא 32
הלכה כב 32
הלכה כג 32
הלכה כד 32
הלכה כה 33
הלכה כו 33
פרק ה 33
הלכה א 33
הלכה ב 34
הלכה ג 34
הלכה ו 35
הלכה ז 35
הלכה ח 35
הלכה ט 36
הלכה י 36
הלכה יא 36
פרק ו 36
הלכה א 36
הלכה ב 36
הלכה ג 37
הלכה ד 37
הלכה ה 37
הלכה ו 38
הלכה ז 38
הלכה ח 40
הלכה ט 41
הלכה י 41
הלכה יא 42
הלכה יב 42
פרק ז 43
הלכה א 43
הלכה ב 43
הלכה ו 44
הלכה ח 44
הלכה יא 45
הלכה יב 45
הלכה יד 46
הלכה טו 46
הלכה טז 47
פרק ח 48
הלכה ב 48
הלכה ג 48
הלכה ד 48
פרק ט 50
הלכה א 50
הלכה ב 50
הלכה יב 50
הלכה יג 50
הלכה יד 51
הלכה טו 51
פרק י 52
הלכה א 52
הלכה ב 52
הלכה ג 53
הלכה ד 54
הלכה ה 54
הלכה ו 55
הלכה ח 56
הלכה ט 56
הלכה י 56

הלכה יא 56

פרק א

הלכה א

ארבע פרשיות אלו וכו'. במכילתא ובהקומץ רבה (מנחות דף ל"ד:). ומ"ש והיה כי יביאך שבספר ואלה שמות איצטריך למכתב הכי משום דאיכא והיה כי יביאך במשנה תורה פרשה ואתחנן:

ואפילו קוצו של אות אחת וכו'. במנחות פרק הקומץ בתרא (דף כ"ח) תנן שתי פרשיות שבמזוזה מעכבות זו את זו ואפילו כתב אחד מעכבן. ארבע פרשיות שבתפילין מעכבות זו את זו ואפילו כתב אחד מעכבן. ובגמרא (דף ל"ד) מעכבות זו את זו פשיטא אמר רב יהודה לא נצרכה אלא לקוצו של יו"ד:

וכתב הרא"ש ז"ל בהלכות ס"ת קוצו של יו"ד פירש"י זהו רגל ימין כפוף למטה וק"ל דפשיטא דמעכבא דזהו עיקר גוף האות ופירש ר"ת שהוא לצד שמאל שכפוף למטה כדאמרינן התם (דף כ"ט) מפני מה ראשה של יו"ד כפוף למטה דלצד ימין קרוי רגלו ואמרינן נמי בפסיקתא דיו"ד יש לו נקודה אחת למטה ונקודה אחת למעלה וגם אמרו שם מפני מה יו"ד כפוף ולפי זה יש ליו"ד תג למעלה וגם כפוף למטה, ואפשר דקוצו של יו"ד היינו תג למעלה ויו"ד כפוף היינו רגל ימיני:

הלכה ב

וכן ספר תורה שחיסר אפילו אות אחת וכו'. דעת רבינו דכיון דבתפילין ומזוזה אות אחת מעכב וכמו שנתבאר בסמוך ה"ה לספר תורה דהא תנן בפרק קמא דמגילה (דף ח':) אין בין ספרים לתפילין ומזוזות אלא שהספרים נכתבים בכל לשון ותפילין ומזוזות אין נכתבים אלא אשורית ועוד דאמרינן בהקומץ רבה (מנחות דף כ"ט:) ספר תורה שיש שלש טעיות בכל דף יתקן ד' יגנז ומדקאמר יתקן אלמא דקודם שתיקן אפילו בטעות אחד מיפסל כתפילין ומזוזות. והר"ן דחה ראיות אלו בפרק שני דמגילה ומ"מ זה דעת רבינו כמבואר בדבריו פרק עשירי מהלכות אלו. עוד ראיה לדברי רבינו מדאמרינן פרק קמא דב"ב אפשר ספר תורה חסר אות אחת וכתיב לקוח את ספר תורה הזה אלמא דכי חסר אות אחת אינו נקרא ספר התורה ועוד דאמרינן דאפילו אות אחת אסור לכתוב שלא מן הכתב כלומר שמא יחסר אות או ייתר אות אלמא אפילו חסרון אות אחת פוסל. והא דגרסינן בהניזקין (גיטין דף ס') אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן ספר תורה שחסר יריעה אחת אין קורין בו דמשמע הא חסר פסוק אחד קורין בו י"ל דל"ק דאפשר לומר דר' יונתן בא ללמדנו שאין דין ספר תורה כדין המגילה שאם השמיט בה הסופר אפילו כמה יריעות וקראן הקורא ע"פ יצא אבל בספר תורה אפילו חסר יריעה

אין קורין בו ומדאגמרן דחסרון פוסל בס"ת לענין קריאתו לא שנא לן בין חסרון מעט למרובה וממילא דאפילו חסר אות פסול כנ"ל לדעת רבינו:

הלכה ג

עשרה דברים וכו'. מתבארות והולכות בסמוך:

שכותבין אותן בדיו וכו'. ברייתא בשבת פרק הבונה (שבת דף ק"ג) כתב שלא בדיו יגנזו. ומ"ש שהוא הל"מ. ירושלמי פ"ק דמגילה כתבו הרי"ף סוף הלכות ס"ת:

הלכה ד

ומיבשין אותו וכו'. הכי משמע בפ"ב דנדה (דף כ') דדיו שלהם יבש היה מדאמרינן התם רבי אמי פלי קורטא דדיותא ובדיק בה ופירש רש"י ז"ל מבקע חתיכת דיו יבש ובודק בו מראית דם שחור:

וזהו הדיו שמצוה וכו': **ואם כתב שלשתן וכו'**. כ"כ הרא"ש דאע"ג דבפרק שני דגיטין (דף י"ט) משמע דמי עפצא לאו היינו דיו כשמערבין בו קומוס שקורין גומ"א בלעז נקרא דיו:

הלכה ה

אם כן מה מיעטה ההלכה וכו' עד פסולים. קשה דתניא בהבונה (שבת ק"ג) כתב האזכרות בזהב יגנזו משמע דוקא האזכרות אבל כתב אותיות אחרות בזהב כשר. וי"ל דה"ה לאותיות אחרות שכתבן בזהב פסול שהרי לא כתבן בדיו ואזכרות דנקט משום דסד"א שלרוב מעלתן ראויות ליכתב בזהב קמ"ל והכי משמע מדתניא במסכת סופרים פ"ק אין כותבין בזהב:

הלכה ו

שלש עורות הן וכו'. יש גירסאות מחולפות בלשון רבינו יש גורסין זה החלק שממול השיער נקרא קלף וזה שממול הבשר נקרא דוכסוסטוס ופירוש זה כתב בעל הערוך בשם רבינו האי ז"ל ויש גורסין בלשון רבינו בהפך זה החלק שממול השיער נקרא דוכסוסטוס וזה שממול הבשר נקרא קלף. וכתב הר"ן ז"ל בשבת פרק המוציא שזה דעת רבינו והוא גם כן דעת הרמב"ן ז"ל וזו היא נוסחת רבינו מאין ספק כמבואר בתשובתו לחכמי לוניל שאכתוב בפ"ג בע"ה וכך היא גירסת ה"ר מנוח, ואפשר שאח"כ חזר בו וכתב כמו שכתוב בספרים שלנו שהוא כדעת רוב הפוסקים. ודע שדעת רבינו דאע"ג דמשמע בגמרא דכל דלא עפיץ עור מיקרי ולא גויל ולא קלף ואינו כשר לספר תורה ולא לתפילין ומזוזות לאו דוקא עפיץ דעיבוד סיד שלנו כעיבוד עפצים וכמ"ש התוס' בשם ר"ת וז"ש ואח"כ בעפצא וכיוצא בו מדברים שמכווצים את העור ומחזקים אותו:

הלכה ח

הלכה למשה מסיני שיהיו כותבין וכו'. ברייתא בשבת פרק המוציא יין (שבת דף ע"ט:) ובפרק הקומץ (מנחות ל"ב) הלכה למשה מסיני תפילין על הקלף מזוזה על הדוכסוסטוס קלף במקום בשר דוכסוסטוס במקום שיער ועוד התם תנא דבי מנשה כתבה על הנייר ועל המטלית פסולה על הקלף ועל הגויל ועל הדוכסוסטוס כשרה ואוקמוה בס"ת ועוד תניא שינה בזה ובזה פסולה ופירשו בגמרא לחדא אוקימתא שינה בזה ובזה היינו שכתב על הקלף במקום שיער על הדוכסוסטוס במקום בשר. והרא"ש בהלכות ס"ת פסקה להההיא דתנא דבי מנשה. וכתב הר"ן ז"ל בפרק המוציא יין דמצוה מן המובחר ספר תורה בגויל מדאמרינן בגיטין (דף נ"ד:) גוילים שבו לא עבדתים לשמן והיינו נמי דאמרינן בפ"ק דב"ב (דף י"ד:) גבי ס"ת שעשה משה דאקשינן בתרי פושכי היכי יתיב משום דמשמע לן דשל גויל היה דאי של קלף מאי קשיא ליה הרי יכול לגררן ולהעמידן על גלדן אלא ודאי מצוה מן המובחר בגויל וכן כתב ר"ח. ומ"מ בדיעבד כשר אף על הקלף ועל הדוכסוסטוס אלא שהרמב"ם כתב דעל הדוכסוסטוס פסול ולא נהירא עכ"ל.

ומ"ש דגויל במקום שיער דוקא. פ"ק דמ"ס וירושלמי פ"ק דמגילה צריך לכתוב על הגויל במקום שיער ואם שינה פסול:

הלכה ט

אף על פי שכך הוא הלכה למ"מ וכו'. בפ"ק דב"ב (דף י"ד) שאלו את רבי ס"ת בכמה אמר בגויל ששה טפחים בקלף איני יודע ומדלא מדכר דוכסוסטוס אלמא דוכסוסטוס כלל לא ואע"ג דבפרק המוציא (שבת ע"ט) תנא דבי מנשה כתבה על הקלף ועל הגויל ועל דוכסוסטוס כשרה ואוקמוה בס"ת רבי לא ס"ל הכי וכוותיה קיימא לן דהוא עדיף מתנא דבי מנשה ועוד דבירושלמי פ"ק דמגילה ובמ"ס פ"ק קתני גבי ספר התורה כותבין על הקלף במקום בשר ועל הגויל במקום שיער ומדלא מדכרי דוכסוסטוס אלמא כרבי ס"ל:

וכן אם כתב את המזוזה על הקלף וכו'. ברייתא פרק המוציא יין כתב מזוזה על הקלף פסולה אמר רשב"א רבי מאיר היה כותבה על הקלף מפני שמשתמרת וסובר רבינו דכרבי מאיר קיימא לן וכן פסקו הפוסקים וטעמא משום דעבד בה עובדא ועוד דהא רשב"א קאי כוותיה ועוד דבגמרא מייתינן לה לסיועי לסתם תלמודא דאמרה דמזוזה נכתבת על הקלף אלמא הכי הלכתא ועוד דרב נמי אמר התם הכי וליכא מאן דפליג עליה. וקשה דאם כן כי תניא הלמ"מ מזוזה על הדוכסוסטוס ניתני על הדוכסוסטוס ועל הקלף אלא ודאי משמע דלמצוה דוכסוסטוס בעינן וכן כתב הרי"ף בהלכות מזוזה. וכתב הר"ן בפרק המוציא יין אע"ג דלישנא דהיה כותבה לכתחלה משמע י"ל דה"ק

היה כותבה על הקלף כשלא היה מזדמן לו דוכסוסטוס א"נ שבמקום הצריך שימור כגון שעומדת במקום התורפה וכו' היה כותבה על הקלף מפני שמשתמרת יפה מן הדוכסוסטוס עכ"ל.

ומ"ש רבינו או על הגויל וכו' דכיון דהא דאמרינן מזוזה על הדוכסוסטוס היינו למצוה אם איתא דעל הגויל פסולה ניתני מזוזה על הדוכסוסטוס ועל הקלף למעוטי גויל דטפי עדיף לאשמועינן עיכובא מלאשמועינן מצוה א"ו על הגויל כשר ולא נאמר דוכסוסטוס אלא למצוה כנ"ל. והר"ן כתב בפרק המוציא ראיה אחרת:

הלכה י

אין כותבין ספרים וכו' עד שלהן. ברייתא בשבת פרק שמונה שרצים (דף ק"ח):

ומ"ש שנכתבין ע"ג עור של עוף טהור. מימרא דר"ה שם, וכל הני אע"ג דגבי תפילין מיתנו חדא מינייהו נקט וה"ה לאינך דהא תנן אין בין ספרים לתפילין ומזוזות וכו' ואית לן לקיומי האי כללא כל היכא דלא אשכחן שחילקו חז"ל ביניהם שבאותו דבר שחילקו נחלק ביניהם לא בדבר אחר:

ואין כותבין ע"ג עור הדג וכו'. (שם) בעא מר בריה דרבינא מר"נ ב"י מהו לכתוב תפילין ע"ג עור של דג טהור א"ל אם יבא אליהו ויאמר אי פסיק זוהמא מיניה אי לא פסקא:

הלכה יא

גויל של ספר תורה וכו'. בגיטין פ' הניזקין (גיטין נ"ד:) אמרינן דההוא דאמר ספר תורה שכתבתי גוילין שבו לא עבדתים לשמן נאמן ואמרינן התם דמפסלי בהכי:

ומ"ש כל דבר שצריך מעשה לשמו אם עשהו הכותי פסול. הוא מדאמרינן בפ"ב דגיטין (דף כ"ג) דכותי אדעתא דנפשיה קא עביד:

ומזוזה אינה צריכה וכו'. כבר נשאל רבינו על זה מחכמי לוני"ל והשיב וז"ל ילמדנו רבינו מפני מה עור של מזוזה אינו צריך עיבוד לשמה אע"פ שבספר תורה ותפילין צריך עיבוד לשמן ונפסלין אם לא נעבד לשמן ואי משום דקרי ליה למזוזה קדושה קלה הא ג"כ קורא לתפילין קדושה קלה:

תשובה לא מפני זה אלא מפני שלא נשמע במזוזה עיבוד לשמה והיכא דאיתמר איתמר היכא דלא איתמר לא איתמר. וא"ת מ"ט ס"ת ותפילין צריכין עיבוד לשמן לפי שעצמו של ספר תורה ועצמן של תפילין הם המצוה לפיכך הוצרכו לעשות להם חשיבות יתירה והוצרכו לעבדן לשמן לפי שיזהר בעיבודן למען יעמדו ימים רבים ועצמה של מזוזה אינה המצוה ולא תחשב מצוה אלא מפני שהבית חייב ואם אין בית אין מזוזה אבל ספר תורה ותפילין חובת הגוף התדירה עכ"ל. ומ"ש מפני שלא נשמע וכו' על מ"ש בסוף ועצמה

של מזוזה אינה המצוה הוא סומך דאילו מפני שלא נשמע לחוד לא מכרע מידי דהא תנן אין בין ספרים לתפילין ומזוזות וכו', וגם הטענה שטען שעצמה של מזוזה אינה המצוה היא תמוה בעיני דמנין לנו לומר כן כל זמן שלא מצינו בדברי רז"ל חילוק ביניהם:

הלכה יב

הלכה למ"מ שאין כותבין וכו'. ירושלמי פ"ק דמגילה כתבו הרי"ף סוף הלכות ס"ת הלכה למ"מ שיהיו כותבין בעורות בדיו מסורגל פירוש משורטט. ואסיקנא בפ"ב דמגילה והלכתא מזוזה צריכה שרטוט תפילין אין צריכין שרטוט, וכיון דסתמא אמרינן בירושלמי כותבין מסורגל אכולהו הוה לן למימר דקאי אלא דמיעטו בגמרא דידן תפילין בהדיא אבל ס"ת דלא אימעוט בעי שרטוט ופירש רבינו למה אין התפילין צריכין שרטוט לפי שהם מחופין אבל המזוזה אינה מחופה כל כך שבנקל יכול להסירה ממקומה. והר"ן כתב בפ"ב דמגילה דטעמא משום דמזוזה נבדקת אחת בשבוע וכו':

ומותר לכתוב תפילין ומזוזות וכו'. ברייתא פ"ב דמגילה:

אבל ס"ת. שם מימרא דרבה בר בר חנה א"ר יוחנן והטעם שמא יטעה בחסרות ויתרות:

וכתב ה"ר מנוח ודוקא לכתחלה אבל אם עבר וכתב שלא מן הכתב לא פסל. וצ"ע אם אותם פרשיות שבתפילין יכול לכתוב בס"ת שלא מן הכתב כיון דגריסן עכ"ל:

הלכה יג

ספר תורה תפילין ומזוזות וכו'. בגיטין פרק השולח (גיטין דף מ"ה) אר"נ נקטינן ס"ת שכתבו אפיקורוס ישרף כתבו כותי יגנז ואמרינן בתר הכי ס"ת שכתבו כותי תני חדא ישרף ותני חדא יגנז ותניא אידך קורין בו ואוקימנא להא דתני יגנז כי האי תנא דתנא רב המנונא בריה דרבא מפשרוניא ס"ת שכתבו אפיקורוס ומוסר ביד אנס כותי ועבד אשה וקטן וישראל מומר פסולין שנאמר וקשרתם וכתבתם כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה וכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה וכיון דר"נ סבר כתבו כותי יגנז כהאי ברייתא קי"ל, ואף על גב דתני אפיקורוס בהדייהו ובכתבו אפיקורוס אר"נ דישרף איכא למימר דאע"ג דלא קי"ל כברייתא באפיקורוס באידך קי"ל כוותה, א"נ דברייתא נמי סברה דכתבו אפיקורוס ישרף אלא משום דבאינך לא מצו למנקט ישרף לא נקט נמי באפיקורוס. ופירש"י אפיקורוס אדוק בעבודת כוכבים כגון כהניהם ישרף דודאי לשם עכו"ם כתבו כו' עבד ואשה אינן בקשירה דמ"ע שהזמן גרמא היא כותים גירי אריות הם כלומר ולא ברצון נפשם מומר ומוסר ביד אנס הרי פרקו מעליהם עול עכ"ל. ונראה דישראל מומר היינו מומר לכל התורה דאילו מומר לדבר אחד מאי איריא מוסר ביד אנס אפילו מומר לעבירה שאינה חמורה כ"כ פסול א"ו כדאמרן:

נמצאו ביד אפיקורוס. (שם) מימרא דר"נ:

נמצאו ביד כותי וכו'. (שם דף מ"ה) במשנה אין לוקחים ספרים תפילין ומזוזות מן הכותים יותר על דמיהם מפני תיקון העולם כלומר שלא להרגילן לגונבם ולגוזלן למכור ביוקר. ובגמרא א"ל רב בודיא לרב אשי יתר על דמיהן הוא דאין לוקחים הא בכדי דמיהם לוקחים ש"מ ס"ת שנמצא ביד כותי קורין בו דילמא לגנוז כלומר הא דדייקינן מתני' הא בכדי דמיהם לוקחים לגנוז קאמר ואין מניחין אותו בידו שמא כשר הוא וגונזין אותו מספיקא. ובתר הכי אמרינן נמצא ביד כותי אמרי לה יגנז ואמרי לה קורין בו ופסק רבינו דקורין בו כלישנא בתרא ועוד דפשטא דדיוקא דמתניתין הכי מוכחא דלקרות בו פודין אותו ואף על גב דדחי רב אשי אדיחוייא לא סמכינן אלא כשרים הם:

הלכה יד

ספר תורה תפילין ומזוזות וכו' עד הרי אלו פסולין. כבר נתבאר למעלה:

הלכה טו

הכותב ס"ת וכו'. בהניזקין (גיטין נ"ד:) אמרינן דההוא דאמר ס"ת שכתבתי אזכרות שבו לא כתבתים לשמן ופסל רבי אמי הס"ת ומוכח התם דאפילו באזכרה אחת שכתבה שלא לשמה מיפסל:

לפיכך הכותב וכו'. במ"ס ובירושלמי פרק אין עומדין, וטעם תיבת לפיכך כיון שאם כתב אזכרה אחת שלא לשמה נפסלו אפילו מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו כדי שלא יסיח דעתו מהכוונה ויפסל ס"ת. וכתב רבינו אפילו מלך ישראל לומר שאם הוא מלך עכו"ם ישיבנו כדי שלא יהרגנו.

ומ"ש הכותב את השם וכו' עד מאות שלפניו. בתוספתא ובמ"ס וכתבו הרי"ף בהלכות ס"ת והטעם שצריך להתחיל מאות שלפניו היינו משום שמא יהא רוב דיו על הקולמוס ויפול כשיכתוב השם ויצטרך למוחקו או שמא נדבק שער בראש הקולמוס ויפסיד הכתב:

הלכה טז

שכח לכתוב השם וכו'. בהקומץ (מנחות ל') פלוגתא דתנאי וקאמר ר"ש שזורי כל השם תולין מקצתו אין תולין אמר רבין בר חיננא אמר עולא א"ר חנינא הלכה כר"ש שזורי וממילא משמע דדוקא בשם הוא דאין תולין הא בשאר תיבות תולין:

בד"א בס"ת אבל בתפילין וכו'. בירושלמי פ"ק דמגילה והטעם משום דהוי שלא כסדרן. ואמרינן במכילתא כתבן שלא כסדרן יגנזו ואין מחלק בין פרשיות בין תיבות לאותיות:

מותר לכתוב וכו'. בפרק הקומץ הטועה בשם גורר את מה שכתב ותולה מה שגרר וכותב השם על מקום הגרר דברי ר' יהודה כלומר אם לא כתב שם בן ד' שהיה לו לכתוב גורר בתער שיהיה יפה מקום הגרר אבל לא ימחקנו בעוד שהכתב לח שלא יהיה נאה ר' יצחק אומר אף מוחק וכותב רבה בר בר חנה א"ר יצחק בר שמואל בר מרתא הלכה מוחק וכותב וכיון דאסיקנא דמותר לכתוב השם על המחק מכ"ש שכותבין אותו על הגרד ואפילו בתפילין ומזוזות ובלבד שיהיו כתובים כסדרן:

הלכה יז

כותבי ספרים וכו' עד בגד. ברייתא פרק בתרא דעירובין (דף צ"ה) ופ' הקומץ רבה בלשון הזה, ופי' הענין שהוא רוצה להגן שלא יפול אבק על האותיות ואמרו שלא יהפוך היריעה על פניה שנמצא הכתב תחתון לפי שהוא מנהג בזיון אלא פורס עליה בגד ואז לא יפול אבק על האותיות, וכתב רבינו תיקון אחר שיכפלנה:

הלכה יח

ספר תורה תפילין ומזוזה וכו' עד אין שכר לו כלל. בגיטין פרק הניזקין (גיטין דף נ"ד:) ההוא דאתא לקמיה דרבי אמי א"ל ס"ת שכתבתי לפלוני אזכרות שבו לא כתבתים לשמן אמר ליה ספר תורה ביד מי אמר ליה ביד לוקח אמר ליה נאמן אתה להפסיד שכרך ואי אתה נאמן להפסיד ספר תורה אמר ליה רבי ירמיה נהי דאפסיד שכר אזכרות שכר דס"ת כוליה מי הפסיד אמר ליה אין שכל ספר תורה שאין אזכרות שבו כתובות לשמן אינו שוה כלום. ההוא דאתא לקמיה דרבי אבהו א"ל ס"ת שכתבתי לפלוני גוילין שבו לא עיבדתים לשמן א"ל ס"ת ביד מי א"ל ביד לוקח א"ל מתוך שאתה נאמן להפסיד שכרך אתה נאמן להפסיד ספר תורה ומאי שנא מדרבי אמי התם איכא למימר טעי בדרבי ירמיה הכא כיון דמפסיד כולא אגריה ואתא ואמר אימור קושטא קאמר. ופרש"י התם איכא למימר דמשקר ונתכוון להקניט וסבור שלא יפסיד אלא שכר אזכרות כרבי ירמיה אבל הכא גבי קלפים דידע הוא שיפסיד כל שכרו ואמר אימור קושטא קאמר:

הלכה יט

אין כותבין תפילין וכו'. משנה סוף פ"ק דמגילה (דף ח':) אין בין ספרים לתפילין ומזוזות אלא שהספרים נכתבין בכל לשון ותפילין ומזוזות אינן נכתבין אלא אשורית רשב"ג אומר אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא יונית. ובגמרא (דף ט':) א"ר אבהו א"ר יוחנן הלכה כרשב"ג.

ומ"ש רבינו וכבר נשתקע יונית וכו' כלומר אותו לשון יוני שהיו מדברים בו בימי חכמי משנה כבר נשתקע וכו':

שכל אות שאין העור וכו'. בפרק הקומץ (מנחות כ"ט) א"ר יהודה אמר רב כל אות שאין גויל מקיפה מד' רוחותיה פסולה ושינה רבינו לשון גויל לעור כדי שיכלול דין זה גם לתפילין ומזוזה:

וכל אות שאין התינוק וכו'. בהקומץ רבה שם (כ"ט:) רמי בר דיקולי דהוא חמוה דרמי בר תמרי איפסיק ליה כרעא דוי"ו דויהרג אתא לקמיה דר' זירא א"ל זיל אייתי ינוקא לא חכים ולא טיפש אי קרי ליה ויהרג כשר ואי לאו פסול:

ומה שכתב לפיכך צריך ליזהר וכו'. נלמד מעובדא זו ועוד דבשבת פרק הבונה (שבת דף ק"ג:) נמי תנא שלא יעשה יודיי"ן וויי"ן ווי"ן יודיי"ן ביתיי"ן כפיי"ן כפיי"ן ביתיי"ן:

הלכה כ

עור שהיה נקוב וכו'. בשבת פרק שמונה שרצים (דף ק"ח) אמרי במערבא כל נקב שהדיו עוברת עליו אינו נקב וממילא שאם אינה עוברת נקב הוי ואסור לכתוב על גבי הנקב:

לפיכך מותר לכתוב וכו'. שם מימרא דרב הונא:

ניקב העור וכו'. בפרק הקומץ (מנחות דף כ"ט) אמר אשיאן בר נדבך משמיה דרב ניקב תוך הה"א כשר ירכו פסול ופירשו לה התם דניקב ירכו נשתייר בו מלא אות קטנה כשר ואם לאו פסול.

ומה שכתב והוא שלא תדמה לאות אחרת נלמד מעובדא דרמי בר תמרי שכתבתי בסמוך:

פרק ב

הלכה א

כיצד כותבין וכו' עד על קלף אחד. ברייתות בפרק הקומץ (מנחות דף ל"ד ע"ב) ובמכילתא וכתבם הרי"ף בהלכות תפילין.

ומה שכתב וגוללו כמין ספר תורה מסופו לתחלתו. כן כתבו הרא"ש והמרדכי וספר התרומה. וכתבו דטעמא משום דילפינן ממזוזה דאמרינן בהקומץ שם (דף ל"א ע"ב) כורכה מאחד כלפי שמע:

הלכה ב

וצריך ליזהר בפרשיות. כן כתב המרדכי ואורחות חיים וכ"כ הרא"ש ז"ל בסדר תיקון תפילין:

הלכה ג

וצריך ליזהר במלא וחסר וכו'. עד אין לו תקנה. במכילתא סוף פרשת בא אל פרעה:

הלכה ח
וצריך ליזהר בתגין וכו':

הלכה י
הלוקח תפילין ממי שאינו מומחה וכו'. פרק בתרא דעירובין (דף צ"ז) אמר רב חסדא אמר רב הלוקח תפילין ממי שאינו מומחה בודק שתים של יד ואחד של ראש או ב' של ראש ואחד של יד ואמרו שם בגמרא דחזקה דמחד גברא זבין ובעינן דיתמחי בשל יד ובשל ראש ואסיקנא התם דה"מ בכריכות אבל בצבתים בודק אפילו ארבע וחמש נמי. ופירש"י בצבתים דרך הלוקח ליקח צבת מאיש אחד וצבת מאיש אחר ולפיכך אף על פי שבדק צבת אחד צריך לבדוק גם שאר צבתים. וישוב דברי רבינו כך הם הלוקח תפילין ממי שאינו מומחה צריך לבדקן והא כיצד אם לקח ממנו מאה קציצות כלומר והם בכרך אחד או בצבת אחד בודק מהם ג' וכו' ואם לקח צבתים צבתים כלומר שהם כרוכין אגודות אגודות צריך לבדוק בכל צבת שתים של ראש ואחד של יד או שתים של יד ואחד של ראש:

הלכה יא
הכותב תפילין וכו' עד סוף הפרק. בירושל' פ' בתרא דעירובין:

פרק ג

הלכה א
שיהיו מרובעות וכו'. בפרק הקומץ (מנחות ל"ה) ובפרק הקורא עומד (מגילה כ"ד:) תנא תפילין מרובעות הלמ"מ אמר רב פפא בתופרן ובאלכסונן כלומר שלא יפסידו בתפירתם את ריבועם במשיכת חוט התפירה ובאלכסונן נמי שיהא ריבוען מכוון אורכן כרוחבן כדי שיהא להם אותו אלכסון שאחז"ל כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא:
ושיהיה בעור של ראש וכו'. פרק במה מדליקין (שבת כ"ח:) אמר אביי שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני ומפרש רבינו דהיינו שי"ן מימין ושי"ן משמאל ובשימושא רבה צורה דשי"ן דימינא תלת רישי ודשמאלא ארבעה רישי ואי אפיך לית לן בה:
ושיכרוך הפרשיות במטלית. ירושלמי פ"ק דמגילה כתבו הרי"ף סוף הלכות ס"ת הלכה למשה מסיני שטולין במטלית ומפרש רבינו דהיינו שיכרוך הפרשיות במטלית:
ושיכרוך אותה בשיער. שם בירושלמי ובבבלי פ' שמונה שרצים (שבת דף ק"ח) הל"מ שהתפילין נכרכות בשיער ונתפרות בגידין:

ושעושין להם מעבורת וכו'. בהקומץ רבה (מנחות ל"ה) אמר אביי האי מעברתא דתפילין הל"מ וכתב הערוך פירוש מעברתא דתפילין הוא תיתורא וכן גשרים נקראים מעברתא ונקראים תיתורא ובתפילין הוא מקום שמכניסין בו הרצועה ונקרא מעברתא דתפילי עד כאן לשונו. וכתב הרא"ש ז"ל ולא בעי למימר דתרווייהו חדא מילתא היא דהא בגמרא חשיבי כב' כלומר דגרסינן הכי אמר רב חננאל אמר רב האי תיתורא דתפילי הל"מ אמר אביי האי מעברתא דתפילי ושי"ן של תפילין הל"מ אלא משום דמחברי אהדדי חשיב להו כחדא ודעת רבינו דתרווייהו חדא כפשט לשון בעל הערוך ואף ע"ג דכבר א"ר חננאל דהל"מ הוא איידי דבעי אביי למימר דשי"ן של תפילין הל"מ אמר נמי דהאי מעברתא הל"מ לומר כי היכי דההיא מעברתא הל"מ כדא"ר חננאל א"ר ה"נ שי"ן הל"מ היא ואיצטריך למימר הכי דלא תימא רב חננאל ואביי פליגי דלרב חננאל שמיע ליה דתיתורא דוקא הל"מ ולא שי"ן ואביי שמיע ליה דשי"ן דוקא הלכה למ"מ ולא תיתורא להכי הדר אביי ואדכר מעברתא לומר דלא פליג אדרב חננאל. ומלשון רבינו נראה שהבתים והתיתורא של עור אחד הם וכ"כ הרא"ש ז"ל דמשמע כן מפירש"י והעולם לא נהגו כן לפי שעור הבתים דק ועור התיתורא צריך שיהיה עב וחזק מפני שהרצועה שם תמיד ולכן כופלים עור לשנים ועושין נקב מרובע בכפל העליון ומכניסין בו הבתים והכפל התחתון מכסה פי הבתים ונמצאת מעברתא מהעור העב החזק:

ושיהיו הרצועות שחורות. בפרק הקומץ (שם) אמר רב יצחק רצועות שחורות הל"מ ואמר בגמרא דהיינו מבחוץ אבל מבפנים מאי זה גוון שירצה ובלבד שלא יהיו אדומות:

ושיהיה הקשר וכו'. (שם) אמר רב יהודה בר רב שמואל משמיה דרב קשר של תפילין הל"מ. ומפרש רבינו דהיינו שיעשה קשר כעין דל"ת:

הלכה ד

(**ב-ד**) **כיצד עושין וכו' עד מקום הרצועות**. פשוט הוא וקצתו בשימושא רבה ופירוש מלת תובר כתב בעל הערוך שתוברות הם לולאות כגון בית כניסת המיין שעושים למכנסיים:

הלכה ה

כיצד סידור הפרשיות וכו'. פרק הקומץ רבה (מנחות ל"ד:) ת"ר כיצד סדרן קדש והיה כי יביאך מימין שמע והיה אם שמוע משמאל והתניא איפכא אמר אביי ל"ק כאן לימין הקורא וכאן לימין המניח כ"כ הרי"ף בהלכות תפילין. וגירסת רבינו והקורא קורא כסדרן וכתב הרא"ש ז"ל שהיא גירסת ר"ת ומפרש רבינו והקורא קורא כסדרן כלומר כסדר שכתובין בתורה מוקדם מאוחר מאוחר הלכך הא דקתני קדש והיה כי יביאך [מימין] שמע והיה אם שמוע [משמאל היינו ימין ושמאל הקורא] וכן דעת רש"י ז"ל.

וכתב הרא"ש ז"ל דהכי משמע במכילתא בפ' והיה כי יביאך דתני בד' מקומות הזכיר הכתוב פרשת תפילין קדש והיה כי יביאך שמע והיה אם שמוע מכאן אמרו מצות תפילין ד' פרשיות והדר תני כותבן כסדרן ואם כתבן שלא כסדרן יגנזו ומשמע כסדר ששנאן ברישא אך ר"ת ור"ח ורבינו האי ורב שרירא ז"ל חולקים על רבינו ומפרשים הסוגיא בענין אחר:

וכתב הראב"ד על דברי רבינו א"א רבינו האי אינו אומר כן וכו'. ולפיכך תפס הגאון דרך פשיטות הגמ' ושם ההויות באמצע עכ"ל:

וכבר נשאל רבינו על זה מחכמי לוניל וזה לשון השאלה:

יורנו רבינו מה שכתב בפ"ג כיצד סדור הפרשיות בתפלה של ראש מכניס פרשה אחרונה שהיא והיה אם שמוע בבית ראשון שהוא על ימין המניח וכו' ונחנו תלמידיך קבלנו מרבותינו שקבלו מהגאונים ורבינו האי בראשם דבעינן הויות באמצע וכן פירשו בסנהדרין הא דאמר רב יהודה אמר רב כל בית החיצון שאינו רואה את האויר פסול כגון קדש ושמע. וגם כן קבלנו מהם כי הקלף נקרא אותו צד שהשיער דבוק בו בעודו חי ודוכסוסטוס אותו צד שהיה דבוק בבשר וכמדומה לנו שנמצא בספרו הפך זה על כן משכנו ידינו מהם עד שיבא דברך יורנו כדת מה לעשות:

תשובה זה שעלה בדעתכם בסדור הפרשיות וקלף שהוא החלק שהשיער דבוק בו כך היה דעתי מקודם ככם ותפילין שהיו לי במערב כך היו וכך כתב אותו שכתב חיבור בתפילין שמו רבי משה בר מיימון מקורטובא ואותו חיבור הוא שהטעני והטעה כל אנשי מערב מלפני וגם ה"ר יצחק זכרונו לברכה כוותיה ס"ל בתשובה וגם חכם אחד יש שמו רבי יעקב קלעי ככה עשה והרבה גאונים חלקו על דבר זה וכל אנשי מזרח וכל אנשי ארץ הצבי הקדמונים חולקים על דבר זה ואמרו כי החכמים הנאמנים פתחו התפילין של רבינו האי והיא כתובה על הסדר שכתבתי בחבורי ורבי משה דרעי כשבא מן המערב לארץ ישראל היתה תפלה שלו כמו אנשי מקומכם וכשהראוהו דברי הגאונים הקדמונים והראיות שלהם השליך תפליו ועשה על הסדר. והראיה ברורה בדבר זה מה שאמרו בהקומץ רבה והקורא קורא כסדרן כלומר כדי שיהא הקורא קורא קריאת הפרשיו' כסדר התור' ונוסח זה לא היה בספרים שלנו אבל הנה מצאתי הנוסחאות הישנות וכך היה כתוב בהם בכלן ומעשה רב שבני ארץ ישראל כולם זהירים במצוה זו וכסדר התורה כתבו איש מפי איש ולדברי הכל תפלה של יד סדר פרשיותיה על סדר התורה ודין הוא שתהא כתיבת שתיהן שוה שהרי לדברי רבי יוסי טולה עור על של ראש ומניחה על ידו ש"מ סדר אחד לשתיהן. וכן לענין קלף ודוכסוסטוס טעות גדולה כל האומר כמו

שעלה על דעתכם שהדבר ידוע שאנו מצריכין להיות הכתיבה תמה נאה ביותר ובפירוש אמרו חכמים שהכותב על דוכסוסטוס יכתוב במקום שיער והכתיבה שעל הקלף תהיה במקום בשר ואם תאמרו כמו שאמרו מקצת הגאונים שהקלף הוא אותו חלק העבה מן העור שעל הבשר שקורין אותו הערביים ר"ק ועושים אותו בסיד ולו שני פנים האחד חלק ביותר שהוא הנאה לכתוב עליו ואחד שבו אדמומית מעוטה ואינו חלק והכתיבה בו אינו נאה אלא מפוזרת ומדובללת והוא מקום השיער והדוכסוסטוס הוא החלק הדק מן העור שקורין אותו בלשון ערבי קשט ויש לו שני פנים האחד נאה לכתיבה והוא מקום השיער והפנים האחרים דבוקים בחלק העבה אינם ראויים לכתיבה כלל אלא הדיו נבלע בהם וכל האותיות יהיו מטושטשות, נמצא לדבריכם ולדברי אותם שאמרו ככה תהיה הכתיבה בקלף ובדוכסוסטוס במקום ריעות ופחיתות שאין הכתיבה מעולה בהם. והראיה השנית שהכרעתי בה דברי האומר כדברי שכתבתי בחבורי זו היא כי הדבר ידוע שספר תורה מקודש יותר מן התפילין והתפילין מקודשים יותר מן המזוזה וכך היא ההל"מ שיהא עור כל אחד מהם חזק ובריא כדי לעמוד ולהתקיים כפי קדושתו ס"ת הוא עור שלם ותפילין על הקלף שהוא חצי העור העבה ומזוזה על הדוכסוסטוס על החצי האחר הדק נמצא כל אחד מהם לפי מעלתו בקדושה מעלת עורו הקיימת וכתיבת כל אחד במקום הנאה לכתיבה כדי שתהיה כתיבתן תמה עכ"ל. ומ"ש בתשובתו וכן כתב אותו שכתב חבור בתפילין שמו רמב"ם מקורטבא הוא חכם אחד בן עירו של רבינו ושמו כשמו וחיבר חבור בתפילין לבד שאילו רבינו לא בתפילין לבד חיבר או טעות הוא שנפל בתשובה זו מ"מ אנו למדים ממנה הצריך לנו לענין שיטת רבינו וכבר פשט המנהג בכל המקום אשר שמענו שמעם כדברי רבינו ורש"י ז"ל בסדר הפרשיות:
ואם החליף וכו'. בהקומץ מימרא דרב חננאל אמר רב (ד' ל"ד ב:):

הלכה ו

תפלה של יד וכו'. שם ת"ר כיצד כותבין תפלה של יד כותבה על עור אחד ומניחה בבית אחד בעור ואם כתבן על ד' עורות והניחן בבית אחד יצא וצריך לדבק דברי ר' יהודה רבי יוסי אומר אינו צריך ואסיקנא התם דהדר ביה ר"י:

הלכה ז

כשהוא גולל הפרשיות וכו'. כבר נתבאר:

הלכה ח

וכשמכניסין את הפרשיות וכו'. כבר נתבאר בראש הפרק.

ועל מ"ש רבינו כורכין אותן במטלית ועל המטלית שיער כתב סמ"ג דבר זה להיפך בירוש' דמגילה הל"מ שיהו כותבין בעורות וכורכין בשיער וטולין במטלית וכן הוא בשימושא רבה. וי"ל לדעת רבינו דכיון דמוטב לכרוך השיער על המטלית מלכרוך השיער על הפרשה ואח"כ לטלות במטלית דאז לא יהיה המטלית מיושב כמו שהוא כשכורך השיער מעל למטלית יש לנו לומר דירושלמי ושימושא רבה לא אתו למימר אלא שצריך שיהיה שם כריכת שיער וטליית מטלית אבל לא לענין שיהיה קפידא על הסדר וכ"כ סמ"ק וא"ח והגהות מיימון דאין קפידא על הסדר:

ומ"ש ושיער זה צריך להיות וכו'. ברייתא פ"ח שרצים (שבת ק"ח):

וכבר נהגו וכו' בשל עגל. כתוב בשימושא רבה כדי שיזכור עון העגל ולא יחטא.

ומ"ש בשיער זנב לפי שהוא ארוך ונאות לקשירה יותר משיער שעל גופו:

הלכה ט

כשתופרים את התפילין וכו' עד שלהם. ברייתא פרק שמנה שרצים:

הלכה י

כשתופרים התפילין וכו'. כבר נתבאר בראש הפרק.

ומ"ש והלכה רווחת וכו' עד או י"ד עושה. בשימושא רבה:

וכל התפירות וכו'. כ"כ גם הרא"ש ונראה שטעמם מפני שהם מפרשים כן מ"ש בשימושא רבה על מספר התפירות בר מדעייל ונפיק:

הלכה יא

וצריך שיגיע החריץ וכו' ואם אין חריץ ניכר פסולות. ברייתא בפרק הקומץ (מנחות ל"ד:) וכתבה הרי"ף בהלכות תפילין ושוין שנותן משיחה וחוט בין כל אחד ואחד ואם אין חריצן ניכר פסולות:

ומ"ש שצריך שיגיע החריץ עד מקום התפר. (שם דף ל"ה) אמר אביי צריך שיגיע חריץ למקום התפר רב דימי אמר כיון דמינכר תו לא צריך. ופרש"י וצריך שיגיע חריץ שבין בית לבית עד מקום התפר למטה כלומר עד בית מושבו דהיינו תיתורא. והרא"ש כתב שי"מ שחריץ של שי"ן דהיינו חודה של שי"ן למטה יגיע עד איחוי התפר וכפי' זה נראה, ונהגו כשני הפירושים להגיע חריץ השי"ן וחריץ הבדלת הבתים עד התפירה לחומרא כאביי ודלא כרב דימי עכ"ל:

ומ"ש רבינו שאם לא היה החריץ מגיע למקום התפר כשר והוא שיהיה ניכר החריץ. טעמו מדתני' בהקומץ (שם ל"ד) ואם אין חריצן ניכר פסולות משמע דכל שהוא ניכר

כשר בכל גווני ואם כן כי אמר אביי צריך שיגיע חריץ למקום התפר למצוה אמר כן ולא לעכב ואע"פ שהמרדכי נסתפק בזה רבינו פשיטא ליה:

הלכה יב

רחבה כאורך שעורה. כ"כ הרי"ף ז"ל:

ואורך רצועה של ראש כדי שתקיף את הראש וכו'. בסוף פרק הקומץ (מנחות ל"ה:) וכמה שיעורייהו אמר ר"ל עד אצבע צרידא רב כהנא מחוי כפוף רב אשי מחוי פשוט רבה קטיר להו ופשיט שדי להו רב אחא בר יעקב קטר ליה ומתלית ליה. ונראה שרבינו מפרש אצבע צרידא אצבע אמצעי וברצועה של יד מיירי וקטר ליה ומתלית ליה היינו קשר באמצע צרידא ומתלית פירוש קושר סביב אצבעו ג"פ ורבה קטיר להו ופשיט שדי להו קאי ארצועה של ראש וקטר להו היינו שהיה מקיף הראש וקושר הקשר ושאר הרצועות פשיט שדי כלומר היה פושטן ומשליכן שיהיו תלויות לפניו.

ומ"ש רבינו עד שיגיעו עד הטבור נראה שכך היתה קבלה בידו. והטור כתב שיגיעו של ימין עד הטבור ושל שמאל עד החזה וי"א של צד ימין עד המילה ושל שמאל עד הטבור:

הלכה יג

וקשר זה צריך כל תלמיד חכם וכו'. פרקא קמא דחולין (דף ט') מימרא:

הלכה יד

הרצועה של תפילין וכו'. בפרק הקומץ (מנחות דף ל"ה) אמר רבי יצחק רצועות שחורות הל"מ ואוקימנא לה מבחוץ אבל מבפנים מאיזה צבע שירצה חוץ מאדום משום גנאי ודבר אחר מאי גנאי ודבר אחר מבפנים איכא זימנין דמתהפכא. והא דאמרי' משום גנאי יש מפרשים שמא יאמרו שמיפה עצמו למצוא חן בעיני הזונות ודבר אחר כהני עכו"ם שעושין סימנין מבגד אדום. ורש"י ז"ל פירש גנאי שמא יאמרו מדם חטיטיו נצבעו ודבר אחר שמא יאמרו אשתו נדה בעל ונצבעו בדם. ורבינו כתב טעם דגנאי לבד ולא חשש לכתוב עוד או שמא לא היה בגירסתו.

ומ"ש ולא יהיה אחורי הרצועה וכו':

הלכה טו

העור שמחפין בו וכו'. פרק נגמר הדין (סנהדרין מ"ח:) ת"ר ציפן זהב או שטלה עליהם עור בהמה טמאה פסולות עור בהמה טהורה כשרות ואף על פי שלא עבדן לשמה רשב"ג אומר אף עור בהמה טהורה פסולות עד שיעבדנו לשמה ופסק כת"ק.

ומ"ש עור מצה. פי' דלא מליח ולא קמיח ולא עפיץ:

ומ"ש ועור הרצועה צריך עיבוד לשמה:

הלכה טז

אין עושין התפילין אלא ישראל וכו':

הלכה יז

תפלה של ראש וכו'. בפרק הקומץ (מנחות ל"ד:) א"ר יוסי מודה לי רבי יהודה שאם אין לו תפילין של יד ויש לו שתים של ראש שטולה עור על אחד מהם כלומר דכשטולה עור אחד עליה נראה כבית אחת. והא שלח ר' חנינא משום ר' יוחנן תפלת ראש אין עושין אותה של יד ושל יד עושין אותה של ראש לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה לא קשיא הא בעתיקתא הא בחדתא כלומר שלא הניחן אדם לעולם וצ"ל דשל יד שעשאה של ראש בשעשה לה ארבעה בתים והכניס כל פרשה בבית אחד דאי לאו הכי פסולה דהא אם אין חריצין ניכר פסולה.
ומ"ש וכן רצועה של תפלה של ראש וכו'. נלמד מהדין הנזכר בסמוך:

הלכה יח

תפילין שנפסקו וכו'. שם (דף ל"ה) אמר רב הונא תפילין כל זמן שפני טבלן קיימות כשרה ורב חסדא אמר נפסקו שתים כשרה שלש פסולה אמר רבא הא דאמר מר שתים כשרה לא אמרן אלא זו שלא כנגד זו אבל זו כנגד זו פסולה וזו כנגד זו נמי לא אמרן אלא בעתיקתא אבל בחדתא לית לן בה. א"ל אביי לרב יוסף ה"ד עתיקתא וה"ד חדתא א"ל כל היכא דכי מתלית בשלחא והדר חלים חדתא ואידך עתיקתא. ופירוש רבינו ברור הוא וי"מ בענין אחר וז"ל והר"י אסכנדרי ז"ל בביאור א"ח יש מפרשים הא מימרא דרב הונא שכל זמן שטבלה קיימת פי' התיתורא תהא קיימת בתפירותיה כולם כשרה ורב חסדא אמר אפילו נפסקו שתי תפירות עדיין כשרה שאין נפסלת אלא בפסיקת ג' תפירות אמר רבא הא דאמר רב חסדא דבפסיקת שתי תפירות לא מפסלא היינו דוקא כשנפסקו זה שלא כנגד זה שכל תפירה מי"ד תפירות יש לה פנים ואחור שאם נפסקת התפירה שמצד פנים תהא התפירה שכנגדה מאחור קיימת וכן אם נפסקה מצד חוץ תהא אותה שכנגדה מצד פנים קיימת אבל אם נפסקה מבפנים ומאחור שנמצאות שנעשו שתים זו כנגד זו מופסקות פסולה ולא אמרן בנפסקו שתים זו כנגד זו שפסולה אלא בחדתא שע"י שהם חדשות ועדיין לא נתיישב העור העליון על התחתון אלא על ידי חיבור התפירה שלמעלה ומלמטה הילכך כשניתקו שתי התפירות זו כנגד זו אחד מלמעלה ואחד מלמטה שלא נשתייר לתיתורא במה שתתיישב פסולה ודוקא כשהיא חדשה אבל כשהיא ישנה ומתיישבת במקומה אחר חתיכת התפירות כשרה אפי' נפסקו שתי תפירות זו כנגד זו ונתן סימן לחדשות כל היכא דמתלי השלחא פירוש כל זמן

שאוחזן בעור התיתורא ומתלי השלחא עורו מתפשט ונבדל מדביקותו העליון והתחתון וכשמניחו חוזר ומתיישב במקומו נקראים חדשים ופסולות אבל אם אוחז עור התיתורא ומושכו ואינו בא אחריו אלא עומד במקומו ואין נבדל העליון מהתחתון כשרות אפילו נפסקו שתים זו כנגד זו שכגון זה נקראים עתיקתא. עוד יש סימן אחר כל היכא דמתלי במיתונא פירוש כשמושך ברצועה התלויה בה ואתיא עור התיתורא אבתרה כלומר שנבדל עור התחתון מהעליון ע"י משיכתו נקראים חדתא ופסולות זו כנגד זו ואם אין נפסק התיתורא העליון מן התחתון ע"י משיכה כזו אלא עומד ומתיישב במקומו ואינו כווץ נקראים ישנות. זהו פי' סוגיא זו על דעת הרמב"ם ז"ל אמנם רש"י והרא"ש מפרשים בעור חיפוי הבתים עכ"ל. ודבריו מיוסדים על גי' רש"י ז"ל שהיא וזה כנגד זה נמי לא אמרן אלא בחדתא אבל בעתיקתא לית לן בה אבל גירסת הרי"ף היא כמ"ש לא אמרן אלא בעתיקתא אבל בחדתא לית לן בה והיא גירסת רבינו:

הלכה יט

רצועה שנפסקה וכו'. שם (ל"ה.) אביי הוה קאי קמיה דרב יוסף איפסיקא ליה רצועה דתפילין אמר ליה מהו למקטריה אמר ליה וקשרתם שתהא קשירה תמה אמר ליה רב אחא בריה דרב יוסף לרב אשי מהו למתפריה ועיולי תפירה לגו אמר ליה פוק חזי מאי עמא דבר. ופירש"י דפשט ליה לאיסורא וכן דעת רבינו. וכתב הרא"ש ז"ל ומיירי ברצועה המקפת את הראש ואת הזרוע דהתם בעינן קשירה תמה:

ושיורי הרצועה וכו'. (ג"ז שם) א"ר פפא גרדומי רצועה כשרים ולא היא כלומר ואינן כשרים עד דליהוי בהו שיעורא:

ולעולם יזהר וכו'. שם אמר רב נחמן בר יצחק ונוייהן לבר ומוכח התם דקאי ארצועות שהן חלקות מצד אחד וצבועות שחורות והוא נוייהן:

פרק ד

הלכה א

היכן מניחין תפילין וכו'. בסוף פרק הקומץ (מנחות ל"ז) בין עיניך זה קדקד היכא אמרי דבי רבי ינאי מקום שמוחו של תינוק רופס. פי' מכה:

ומ"ש וצריך לכוין וכו' ויהי' הקשר בגובה העורף וכו'. שם (דף ל"ה) א"ר יעקב אמר רב יהודה קשר של תפילין צריך שיהא למעלה ועוד שם צריך שיהא הקשר כלפי פנים ופי' רש"י למעלה בגובה הראש ולא למטה בצואר. כלפי פנים ממול עורף ולא בצדי הראש, ומזה נלמוד שצריך לכוין אותה באמצע דכיון שהקשר הוא ממול עורף ממילא הקציצה

היא בין העינים ובלאו הכי צריך לעשות כן כדי לקיים קרא דכתיב והיו לטוטפות בין עיניך:

הלכה ב

ומה ומה שכתב ושל יד קושר אותה על שמאלו. שם (דף ל"ו ל"ז) ידך זו שמאל ומייתי לה מדכתיב אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים ור' נתן יליף לה מקרא אחרינא:

ומה שכתב על הקיבורת. ג"ז שם (דף ל"ז) על ידך זו קיבורת וכתבו התוספות והרא"ש קיבורת לשון קיבוץ בשר כמו קיבורא דאהיני. וכתבו התוס' והרא"ש ז"ל דהיינו גובה הבשר שבזרוע שהוא בין הכתף והקובד"ו וכן דעת רבינו וכן הסכימו כל הפוסקים וכן המנהג פשוט:

הלכה ג

המניח תפלה של יד וכו'. משנה פרק הקורא את המגילה עומד (דף כ"ד:) העושה תפלתו עגולה סכנה ואין בה מצוה נתנה על מצחו או על פס ידו הרי זה דרך הצדוקים. ובגמרא לימא תנינא להא דתנו רבנן תפילין מרובעות הלכה למשה מסיני אמר רב פפא דעבידא כי אמגוזא. ואמתניתין פירש"י סכנה שלא תכנס בראשו. נתנה על מצחו של ראש ושל יד על פס ידו הרי זה דרך הצדוקים שמניחין מדרש חכמים והולכים אחר המשמע. ורבינו לא חשש לכתוב סכנה כיון דלענין דינא לא נפקא לן מידי דמאחר דאין מצוה כלל כי לא הוי בה סכנה לא ליעביד הכי:

איטר מניח וכו'. בסוף פרק הקומץ (מנחות דף ל"ז) תנו רבנן איטר מניח תפילין בימינו שהוא שמאלו והתניא מניח בשמאלו שהוא שמאל כל אדם אמר אביי כי תניא ההיא בשולט בשתי ידיו:

הלכה ד

תפלה של ראש וכו'. משנה פרק התכלת (מנחות דף ל"ח) ובגמרא (מ"ד) אמר רב חסדא לא שנו אלא שיש לו אבל אם אין לו מעכבת אמרו ליה אמרת אמר להו לא אלא מאן דלית ליה תרי מצות חד מצוה נמי לא ליעביד. ודבר פשוט הוא דנקטינן הכי דבין יש לו בין אין לו אינה מעכבת ואע"פ שבפירוש המשנה לרבינו כתוב דבאין לו מעכבת טעות סופר הוא ובנוסחא הערבית ליתא:

וכיצד מברכין וכו'. בס"פ הקומץ (מנחות ל"ו) אמר רבה בר חייא בר רב הונא אמר רב חסדא שח בין תפלה לתפלה חוזר ומברך שח אין לא שח לא והא א"ר חייא משמיה דרבי יוחנן על תפלה של יד להניח תפילין ועל של ראש על מצות תפילין אביי ורבא דאמרי תרוייהו לא שח מברך אחת שח מברך שתים ופירש"י לא שח מברך אחת על של יד

שח מברך אחת על של יד וחוזר ומברך על של ראש על מצות והרי בירך שתים וכן דעת הרי"ף וזה דעת רבינו. ויש חולקים ומפרשים לא שח מברך אחת על של ראש על מצות תפילין שח מברך שתים על של ראש שצריך לחזור ולברך להניח ונהגו כדברי רבינו:

הלכה ה

וקושר של יד וכו'. שם תנא כשמניח מניח של יד ואחר כך מניח של ראש וכשהוא חולץ חולץ של ראש ואח"כ של יד בשלמא בהנחה של יד קודם דכתיב וקשרתם לאות על ידך והדר ולטוטפות בין עיניך אלא בחליצה מנ"ל אמר רבא בר המנונא אסברא לי והיו לטוטפות בין עיניך כל זמן שבין עיניך יהיו שתים:

הלכה ו

מי שבירך להניח וכו'. בסוטה פ' משוח מלחמה (סוטה מ"ד:) שח בין תפלה לתפלה עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה ואע"ג דפליגי עליה היינו לענין החזרה אבל כ"ע מודה דעבירה היא בידו. וכתב הרא"ש דמפסיק לענות קדיש וקדושה.
ומ"ש רבינו צריך לברך וכו'. כבר נתבאר בסמוך:

הלכה ז

תפילין כל זמן שמניחן וכו'. ברייתא פרק לולב וערבה (סוכה דף מ"ו) תפילין כל זמן שמניחן מברך עליהם דברי רבי וחכ"א אינו מברך אלא שחרית בלבד ואסיקנא דהלכתא כרבי ואמרי' בגמרא רבנן דבי רב אשי כל אימת דממשמשי בהו מברכי וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בהלכות תפילין. ורבינו שהשמיטו נראה שהטעם מפני שהוא ז"ל מפרש כפירוש ר"י שכתב הרא"ש דלא מברך אלא כשנשמטו ממקומם וממשמש בהם להחזירם למקומם וזה לא היה צריך לכתוב דכיון שנשמטו ממקומם כשמחזירם למקומם הנחה גמורה היא ובכלל כל זמן שמניחם מברך עליהם הוא. ואם נפשך לומר שהוא מפרש כפירוש רש"י והתוספות דכל אימת דממשמשי בהו אפילו לא נשמטו מברכי עלייהו צריך לומר שהוא ז"ל מפרש שהיו מברכים לשמור חוקיו כמו שכתבו התוספות ומאחר דקי"ל דבשעת סילוק תפילין אין מברכין לשמור חוקיו גם כשממשמש אין מברכין ומפני כך השמיטו:
וכל המצות כולן וכו'. פ"ק דפסחים (דף ז':) מימרא דשמואל והביאה הרי"ף בהלכות תפילין:
ומ"ש לפיכך צריך לברך על התפלה של יד אחר הנחה וכו'. בפרק הקומץ (מנחות ל"ה:) מאימתי מברך עליהם משעת הנחה עד שעת קשירה. ויש לדקדק בדברי רבינו היכי קאמר דמשום דכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן לפיכך צריך לברך אחר הנחה

דאדרבא אם יברך קודם הנחה הוי טפי מברך קודם לעשייתן. וי"ל דבעינן שיברך קודם עשייתן בסמוך וכדמשמע לישנא דעובר וקשירתן זו היא עשייתן ואם יברך קודם הנחתן לא הוי עובר לעשייתן. ועי"ל שמ"ש לפיכך צריך לברך אקודם קשירתן קאי ולא אאחר הנחה ולא אתא לאשמועינן אלא דלא נימא הנחתן זו היא עשייתן וצריך לברך קודם הנחה דליתא אלא קשירתן זו היא עשייתן ולפיכך יכול לברך קודם קשירתן אע"פ שהוא אחר הנחתן.

ומ"ש צריך לברך ה"ק קודם קשירתן הוא דצריך לברך כדי שלא יהא אחר עשייתן אבל אם רצה לברך קודם הנחתן הרשות בידו דהא דת"ר מאימתי מברך עליהם משעת הנחתן לאו למימרא דקודם לכן לא יברך אלא לומר שאף משעת הנחתן יברך דשפיר חשיב עובר לעשייתן, ואפשר שזה היה דעת רבינו ירוחם שכתב ומברך עליהם קודם הנחה דהיינו עובר לעשייתן, אבל מדברי הרא"ש והר"ן בפרק לולב הגזול נראה כמו שכתבתי בתחלה דאיהו מברך קודם הנחה:

הלכה ח

כשחולץ אדם תפיליו וכו'. פרק אמר להם הממונה (יומא ל"ג) אמר ר"ל אין מעבירין על המצות אמר רבה עבורי דרעא אטוטפתא אסור. ומפרש רבינו כמו שפי' התוספות בשם רבינו האי דאיירי בשעה שחולץ תפילין ומניחן בתיק שלא יעביר אותם של יד ויתנם בכיס תחלה ואח"כ של ראש למעלה דא"כ כשיבא להניחן יפגע בשל ראש תחלה ויצטרך להעביר על המצות כי יצטרך להניח של יד קודם של ראש הילכך צריך להניח בתיק של ראש תחלה ועליהם של יד:

הלכה ט

כלי שהכינו וכו' עד כמו שהיה. מימרא דרב חסדא פרק מי שמתו (ברכות כ"ג:) ופרק נגמר הדין (סנהדרין מ"ח):

ואסור לתלות וכו'. פרק מי שמתו (ברכות כ"ד) א"ר חנינא אני ראיתי את רבי שתלה תפיליו מיתיבי התולה תפילין יתלו לו חייו ל"ק הא ברצועה הא בקציצה ואי בעית אימא ל"ש רצועה ל"ש קציצה אסור וכי תלה רבי בכיסתא תלה. ופסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל כלישנא בתרא ולחומרא וכן דעת רבינו:

הלכה י

זמן הנחת תפילין וכו'. בעירובין פרק בתרא (דף צ"ה צ"ו) ובסוף פרק הקומץ (מנחות ל"ז) עד מתי מניחן עד שתשקע החמה ר' יעקב אומר עד שתכלה רגל מן השוק וחכ"א עד זמן שינה ומודים חכמים שאם חלצן ליכנס לבית הכסא ושקעה חמה שוב אין

מניחן. תניא ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה ימים ולא לילות מימים ולא כל ימים פרט לשבתות וימים טובים דברי ר"י הגלילי ר"ע אומר לא נאמר חוקה זאת אלא לענין פסח בלבד דקא סבר לילה זמן תפילין אבל שבתות וי"ט לאו זמן תפילין ונפקא ליה מוהיה לאות על ידך יצאו שבתות וי"ט שהן עצמן אות. וכיון דחזינא דתנאי דברייתא קמייתא כולהו ס"ל לילה לאו זמן תפילין הכי קי"ל דאין הלכה כר"ע מחביריו. מיהו פלוגתייהו בהנחה לכתחלה דלר' עקיבא מניחין לכתחלה ולהנך רבנן אין מניחין לכתחלה כדתניא בהדיא ומודים חכמים שאם חלצן וכו' כלומר אפי' לא חלצן אלא ליכנס לבית הכסא שהוא חולץ ע"מ לחזור ולהניחן כיון ששקעה חמה אח"כ שוב אין מניחן, וז"ש רבינו זמן הנחת תפילין כלומר זמן הנחתן בתחלה ביום ולא בלילה ודין אם הניחן ואחר כך שקעה חמה אם זקוק לחלצן אם לא יתבאר בסמוך ומייתי רבינו לשבתות וי"ט מוהיה לאות דהוא קרא דר"ע משום דאע"ג דפסקינן דלא כוותיה היינו דוקא במאי דאמר לילה זמן תפילין הוא משום דכל הנך רבנן פליגי עליה אבל בשבתות וי"ט כ"ע מודו ליה לענין דינא אלא דר"י הגלילי מייתי לה מחד קרא ור"ע מייתי לה מחד קרא והלכה כר"ע מחבירו. ונחלקו הפוסקים בחולו של מועד שיש מהם אומרים דבכלל י"ט הם ואין מניחין בהם תפילין וי"א שמניחין וכן נראה מדברי רבינו שכתב בפרק י' משביתת י"ט כותב אדם תפילין לעצמו. ומנהג העולם היה להניחן עד שבימי רבנן בתראי מצאו בספר הזוהר לשיר השירים שמי שמניח תפילין בחול המועד כמי שקוצץ בנטיעות ונמנעו מלהניחם עוד בחול המועד:

ומאימתי זמן הנחתן. כלומר שיכול

להניחן משיראה את חבירו וכו'. דגרסינן בפרק קמא דברכות (דף ט':) גבי הא דתנן מאימתי קורין את שמע בשחרית אחרים אומרים משיראה את חבירו ברחוק ד' אמות ויכירנו אמר אביי לתפילין כאחרים לק"ש כותיקין כלומר שאותו זמן שקבעו אחרים לק"ש הוא לתפילין שמאותו זמן ואילך הוא זמן הנחתן. ורש"י גורס לתפלה כאחרים ועכ"ז מפרש כן שכך כתב לתפלה להניח תפילין שמצות הנחתן קודם ק"ש עכ"ל. נראה שטעמו שאם תפלה זו פירושו כמשמעו קשה היה לו להקדים ולומר לק"ש כותיקין לתפלה כאחרים. ואהא דאמרינן משיראה את חבירו וכו' אמרו בירושלמי במה אנן קיימין אי ברגיל אפי' ברחוק טפי חכים ליה ואי בשאינו רגיל אפילו קרוב לגביה לא חכים ביה תפתר ברגיל ואינו רגיל כהדין אכסניא דאתי לקיצין:

הלכה יא

מי שהניח תפילין וכו'. בסוף פרק הקומץ (מנחות ל"ו:) אמר רבינא הוה יתיבנא קמיה דרב אשי וחשך ולא סליק תפילי אמרי ליה לשמרן קא בעי מר א"ל אין וחזיתיה לדעתיה דלא לשמרן קא הוה בעי אלא קסבר הלכה ואין מורים כן ומאחר שרבינו פוסק כמ"ד לילה לאו זמן תפילין הוא הוצרך לפרש דהיינו דוקא לענין שלא יניחם לכתחלה אבל אם כבר הם בראשו אינו חייב לחלצן כי היכי דלא תקשה הלכתא אעובדא דרב אשי.

ומ"ש אלא מלמדין את הכל שלא יניחו עליהן תפיליהן בלילה אין הכוונה שלא יניחום בקום עשה שזה מן הדין הוא שאסור ולא מטעם אין מורים כן לבד אלא הכוונה שלא יניחום עליהם בשב ואל תעשה:

וכל המניח תפילין וכו'. שם א"ר אלעזר המניח תפילין משתשקע החמה עובר בעשה קסבר השמר דעשה עשה השמר דלאו לאו ר' יוחנן אמר עובר בלאו השמר דעשה נמי לאו הוא ופסק כר' יוחנן:

הלכה יב

היה בא בדרך וכו'. ספ"ק דיו"ט (דף ט"ו) אמר אביי תפילין הואיל ואתו לידן נימא בהו מילתא היה בא בדרך ותפילין בראשו ושקעה עליו חמה מניח ידו עליהם עד שמגיע לביתו היה יושב בבית המדרש ותפילין בראשו וקדש עליו היום מניח ידו עליהם עד שמגיע לביתו. ופירש"י היה בא בדרך בע"ש מניח ידו עליהם שלא יראום וחכמים התירו לו להכניסם לעיר דרך מלבוש דהויא העברה כלאחר יד משום בזיון. ובית המדרש בשדה היה ואינו משתמר. וכפי גירסת ספרים שלנו בדברי רבינו שהיא ושקעה עליו חמה וקדש היום אם כן הוא מפרש כדברי רש"י. וא"ת אמאי שני אביי בלישניה ונקט גבי בא בדרך ושקעה וגבי יושב בבה"מ וקדש היום וראיתי כתוב בשם הרמב"ן בספר המלחמות דאורחא דמילתא נקט שהבא בדרך מסתכל בשקיעה והיושב בבית המדרש לשקיעה ולקידוש היום. אבל ק"ל על דברי רבינו שאם כן ה"ל לסמוך דינין אלו למה שאמר וכן שבתות וימ"ט אינן זמן תפילין. ואם הגירסא בדברי רבינו ושקעה עליו חמה לבד בלא וקדש היום וכן היא בהר"ר מנוח אפשר לומר דבבא קמא מיירי בחול ולפי שכתב דלילה לאו זמן תפילין הוא להניחן בשב ואל תעשה אלא שיחלצו אותם סמך ענין לו היה בא בדרך ושקעה שיכול להניחן עליו בלי שיחלצם ולא הצריכוהו לסלקן ולאוחזן בידו דאפשר שמפני הדרך אינו מזדמן לו לחלצן או מפני טרדתו יפלו ממנו וכיון שכתב היה בא בדרך ושקעה עליו חמה סמך לו היה יושב בבית המדרש וקדש עליו היום.

ומ"ש ואם יש בית סמוך לחומה וכו'. מפורש שם בברייתא:
ואם לא חלץ תפילין וכו'. שם (מנחות ל"ו.) א"ר אלעזר אם לשומרן מותר. ומשמע לרבינו דלא שרי כדי לשומרן אלא שלא לחלצם אבל להניחם לכתחלה לא וכדמשמע מעובדא דרב אשי. ויש לתמוה על רבינו שכתב לעיל בסמוך מי שהניח תפילין קודם שתשקע החמה וחשכה עליו אפילו הן עליו כל הלילה מותר היאך כתב כאן ואם לא חלץ תפיליו משקעה עליו מפני שלא היה לו מקום לשמרן ונמצאו עליו כדי לשמרן מותר דמאי איריא לשמרן אפילו שלא לשמרן נמי. ואפשר דמשום דלעיל כתב דהא דשרי שלא לסלקן הוי הלכה ואין מורים כן כתב כאן דהיינו דוקא כשאינו מתכוין לשמרן אבל אם היה הוא מתכוין לשמרן מותר ומורים כן, וזהו שכתב גבי לשמרן מותר סתם ולא כתב שאין מורים כן וכן משמע פשטא דעובדא דרב אשי דאמר ליה רבינא לשמרן בעי מר וא"ל אין:

הלכה יג

כל הפטור וכו'. משנה פרק מי שמתו (ברכות י"ז:) נשים ועבדים וקטנים פטורים מק"ש ומן התפילין. ושנינו עוד שם מי שמתו מוטל לפניו פטור מק"ש ומן התפילין ותניא נמי התם (שם י"ח) המשמר את המת פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין. וחתן כבר כתב רבינו בפרק ד' מהלכות קריאת שמע שהוא פטור מכל המצות:
קטן שיודע לשמור תפיליו וכו'. ברייתא סוף פרק לולב הגזול (סוכה מ"ב):
חולי מעים וכו'. פרק כל הבשר (חולין דף ק"י) אמר רב יהודה חולי מעים פטורים מן התפילין ומשם למד רבינו למי שאינו יכול לשמור נקביו אלא בצער:
וכל הטמאים וכו'. בפ' שני דסוכה (דף כ"ה) מתמהינן לימא קסבר ר' יוסי בעל קרי אסור להניח תפילין ואוקי אביי משום הכי הא דר' יוסי בגוונא אחרינא הרי בהדיא דטמאים חייבים בתפילין:
מצטער ומי שאין דעתו מיושבת וכו': **כתב** ה"ר מנוח אע"ג דבשאר מצות אמרינן מצטער איבעי ליה ליתובי דעתיה הכא שאני משום היסח הדעת. וכתב עוד מדאמרי' במדרש שהיה חושש בראשו לא היה מניח תפילין של ראש משמע דמצטער פטור מהתפילין עכ"ל. ואע"פ שיש להשיב על ראיה זו דשאני התם שהצער היה בא לו מצד הנחת התפילין אילו היה מניחן מ"מ קצת סמך הוא:
כהנים בשעת העבודה וכו'. פרק שני דזבחים (דף י"ט) ופירש"י דטעמא משום דהעוסק במצוה פטור מן המצוה:

הלכה יד

חייב אדם למשמש וכו'. בפרק הקומץ (מנחות ל"ו:) אמר רבה בר רב הונא חייב אדם למשמש בתפילין בכל שעה ושעה ק"ו מציץ ומה ציץ שאין כתוב בו אלא אזכרה אחת אמרה תורה על מצחו תמיד שלא יסיח דעתו ממנו תפילין שיש בהן כמה אזכרות לא כ"ש:

הלכה טו

תפילין צריכין גוף נקי. פ' במה טומנין (שבת מ"ט) א"ר ינאי תפילין צריכין גוף נקי מ"ט אביי אמר שלא יפיח בהם רבא אמר שלא יישן בהם כלומר דלאביי אע"פ שאין זהיר בשינה מניחן כיון דזהיר שלא יפיח דשינה גופה אינה אלא גזירה שמא יפיח. ויש לתמוה על רבינו למה כתב טעם אביי דהא ק"ל כרבא לגבי אביי ואפשר שטעמו משום דתניא דישן בהם כדבסמוך, ועוד משום דבפרק ר"א דמילה (שבת ק"ל) גנן א"ר ינאי תפילין צריכין גוף נקי מ"ט שלא יפיח בהן רבא אמר שלא יישן בהם. וכיון דסתם תלמודא נקט דשלא יפיח בהם הכי ק"ל ולא הוצרכו לשנותה בהדי יע"ל קג"ם משום דלא אפסיקא הלכתא בהדיא כאביי. ועוד דכיון דתניא כוותיה לא הוה דומיא דהנך:

לפיכך אסור לישן בהם וכו'. בפ"ב דסוכה (דף מ"ב) תניא אין ישנים שינת עראי חוץ לסוכה מ"ט אמר רב אשי גזירה שמא ירדם אלא הא דתניא ישן אדם שינת עראי בתפילין אבל לא שינת קבע ליחוש שמא ירדם אלא אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן במניח ראשו בין ברכיו עסקינן רבא אמר אין קבע לשינה ופירש"י ואין בה חילוק בין קבע לעראי לענין סוכה שאין אדם קובע עצמו לשינה שפעמים שאינו אלא מנמנם מעט ודיו בכך הילכך זו היא שינתו וגבי תפילין דטעמא משום שלא יפיח בהם ולא משום איסור שינה בהאי פורתא לא אתי לידי הפחה. ובתר הכי אמרינן תני חדא ישן אדם בתפילין שינת עראי אבל לא שינת קבע ותניא אידך בין קבע בין עראי ותניא אידך לא קבע ולא עראי ל"ק הא דנקט להו בידיה הא דמנחי ברישיה הא דפריס סודרא עלייהו ומפרש רבינו כי מנחי ברישיה לא קבע ולא עראי משום דחיישינן דילמא לא מדכר דתפילין עליה ואתי להפיח כי פריס סודרא עלייהו ודאי מדכר דתפילין עליה ולא אתי להפיח כי נקיט להו בידיה אפילו קבע נמי שרי כיון שאינם בראשו אפילו יפיח לית לן בה ולשמא יפלו מידו לא חיישינן שהרי כרוכין הם בידו ולא דמי להא דתניא לא יאחוז אדם תפילין בידו ויתפלל ולא יישן בהם שינת קבע ולא שינת עראי דההיא אחיזה בעלמא בלא כריכה:

ובהגהות מיימוניות כתוב בשם הרמ"ך שלדעת רבינו הא דת"ר לא יאחוז אדם תפילין בידו וכו' ולא יישן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי צריך לדחוק ולפרש דלא יישן לא

קאי אלא יאחוז דרישא אלא מילתא באפי נפשה היא. ואין צורך לידחק בכך אלא ההיא ברייתא כשאינם כרוכים בידו היא אבל אם כרוכין בידו שרי וכדפרישית:

והראב"ד השיג אינו כן אלא כל זמן שהם בידו לא יישן בהם כלל שמא יפלו מידו והכי איתא בגמרא בפירוש עכ"ל. ואני אומר דלשמא יפלו ליכא למיחש דמ"ה דייק רבינו שכתב היו תפיליו כרוכים בידו לומר דדוקא בכרוכין בידו הוא דשרי משום דליכא למיחש שמא יפלו כיון שהם כרוכין אבל אם לא היו כרוכים אלא שהיה תופס אותם בידו בלא כריכה דאיכא למיחש שמא יפלו מידו פשיטא דאסור. ומ"ש הראב"ד והכי איתא בגמרא בפירוש כבר ישבתי הגמרא לדעת רבינו:

ומ"ש רבינו ולא היתה עמו אשה. הוא מדתני' התם הנכנס לישן ביום רצה חולץ רצה מניח בלילה חולץ ואינו מניח דברי ר' נתן ור' יוסי אומר הילדים לעולם חולצים ואינן מניחין מפני שרגילין בטומאה ואוקמה אביי בילדים ונשותיהן עמהן שמא יבאו לידי הרגל עבירה כלומר שמא יבאו לשמש. ופסק רבינו כרבי יוסי דנמוקו עמו ולכן לא חילק בדין השינה בין יום ללילה. וס"ל לרבינו דילדים לאו דוקא דכל היכא דאשתו עמו אסור אלא דאורחא דמילתא נקט דסתם בחורים נשותיהם עמהם. ודע דגבי הנך תלת מתנייתא שכתבתי אמרינן וכמה עראי תני רמי בר יחזקאל כדי הילוך מאה אמה ותניא כוותיה ואפ"ה לא הזכירו רבינו דס"ל ז"ל דלא פליג אר' יוחנן אלא ה"ק עד כמה שיעור אדם ישן במניח ראשו בין ברכיו עד מאה אמה שכך שיערו חכמים שמניח ראשו בין ברכיו אינו יכול לישן יותר דמיד הוא ניעור ורבא נמי דאמר אין קבע לשינה לא לאפלוגי אדר' יוחנן אתי אלא לפרושי טעמא דאין ישנין חוץ לסוכה אפילו שינת עראי וכדפרישית אבל אה"נ דמודה לר"י דבתפילין צריך להניח ראשו בין ברכיו ואפילו אי נימא דרמי בר יחזקאל פליג אדרבי יוחנן מ"מ כיון דמשמע דרבא ס"ל כרבי יוחנן הוו להו תרי לגבי חד ועוד דר' יוחנן ורמי בר יחזקאל כר"י נקטינן דלא עדיף רמי מרב ושמואל רבותיו דהלכתא כר"י לגבייהו, ועוד דרבא בתראה הוא והא אוקמה דכר' יוחנן ס"ל והגהות מיימוניות כתבו שינת עראי בפרק הישן פירוש כמה שינת עראי כדי שיהלך אדם מאה אמה, ואין לומר כן לדעת רבינו דא"כ לא הוה שתיק מיניה אלא כמו שכתבתי עיקר:

הלכה טז

ואינו אוכל בהם וכו'. בפרק מי שמתו (ברכות כ"ג) א"ר יצחק הנכנס לסעודת קבע חולץ תפיליו ונכנס ופליגא דרבי חייא בר אבא דא"ר חייא בר אבא מניחן על שולחנו וכן הדור לו ועד אימת א"ר נחמן בר יצחק עד שעת ברכה ופסק רבינו כר' חייא בר אבא:

הלכה יז

היה לבוש תפילין וכו'. ברייתא פרק מי שמתו (ברכות דף כ"ג) ודע דגרסינן בגמרא הנכנס לבה"כ חולץ תפיליו ברחוק ד' אמות ונכנס אמר רב ששת לא שנו אלא בה"כ קבוע אבל ב"ה עראי חולץ ונפנה לאלתר וכשהוא מניחן מרחיק ד"א מפני שעשאו בה"כ קבוע והשמיטה רבינו וגם הרי"ף והרא"ש השמיטוה וצריך טעם למה:

וכיצד יעשה וכו'. שם א"ר מייאשא בר בריה דריב"ל הלכה גוללן כמין ס"ת ואוחזן בימינו כנגד לבו אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן ובלבד שלא תהא רצועה יוצאה מתחת ידו טפח:

ומ"ש כשיצא וכו'. מפורש בברייתא שם ובדברי האמוראים:

הלכה יח

במה דברים אמורים בבה"כ וכו'. ברייתא (שם כ"ג:) דברים שהתרתי לך כאן אסרתי לך כאן כלומר דברים שהתרתי לך בבה"כ קבוע אסרתי לך בבית הכסא עראי ואסיקנא דה"ק בית הכסא קבוע דליכא ניצוצות שרי בית הכסא עראי דאיכא ניצוצות אסור. ופירש רש"י דכיון דאיכא ניצוצות וצריך לשפשפן בידו שלא יראה ככרות שפכה א"א לאחוז תפילין בידו:

כתב הראב"ד נראה בגמרא כו' והכי כתב רב אחא עכ"ל. כלומר ולאפוקי מרבינו דלא מפליג בין בה"כ קבוע לבה"כ עראי אלא כשהן בידו אבל כשהן בראשו בין בזה ובין בזה אסור דמדמיבעי' להו מהו שיכנס אדם לבה"כ קבוע להשתין מים וכמו שאכתוב בסמוך משמע אבל בבה"כ עראי פשיטא דשרי. ועוד דבגמרא יהבי טעמא בה"כ קבוע דליכא ניצוצות שרי משמע דלא אסרינן בעראי אלא כשהם בידו אבל כשהם בראשו שרי אפילו בעראי דאע"ג דאית ביה ניצוצות וישפשפם בידו לא איכפת לן דלא חיישינן שמא יגע בהם ורבינו סבור בהפך שלא חלקו בגמרא בין בה"כ קבוע לבה"כ עראי אלא כשהן בידו אבל כשהן בראשו בין בה"כ קבוע בין בה"כ עראי אסור. ותו דאיתא התם בגמרא (שם עמוד א') איבעיא להו מהו שיכנס אדם בתפילין לבה"כ קבוע להשתין מים רבינא שרי רב אדא בר מתנא אסר אתו שיילוה לרבא אסר דחיישינן שמא יפיח בהם ואע"ג דבעיא לא הוה אלא בבה"כ קבוע איכא למימר דלישנא בתרא דיהיב טעמא לאיסור משום שמא יפיח בהם אפילו בבית הכסא עראי איכא למיחש להכי:

ואין מי רגלים כלים וכו'. פרק כיצד מברכין (ברכות דף מ') אמר רבה בר שמואל משום רבי חייא אין מי רגלים כלים אלא בישיבה אמר רב כהנא ובעפר תיחוח אפילו בעמידה ואי ליכא עפר תיחוח יעמוד במקום גבוה וישתין למקום מדרון:

הלכה יט

היה לבוש בתפילין כו'. פרק מי שמתו א"ר יעקב בר אחא א"ר זירא לא שנו כלומר דאוחזן בידו ונכנס אלא שיש שהות ביום כדי ללובשן אבל אין שהות ביום כדי ללובשן עושה להם כיס טפח ומניחן אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן ביום גוללן כמין ס"ת ומניחן בידו כנגד לבו ובלילה עושה להם כיס טפח ומניחן אמר אביי לא שנו אלא שהניחן בכלי שהוא כליין אבל הניחן בכלי שאינו כליין אפילו פחות מטפח:

ומ"ש ואפילו להשתין מים בבה"כ קבוע. כלומר דאע"ג דשרינן ליכנס לבה"כ קבוע להשתין כשהן בידו דוקא כשיש שהות ביום.

ועל מ"ש רבינו אם הוצרך בלילה: **כתב** הראב"ד לא ידעתי למה בלילה ואולי לשמירת עצמו כדא"ר יוחנן (שם כ"ג) ביום שראוי ללובשן הואיל ושרו רבנן לינטרן וחיי ראשי אין זה נכון שר' יוחנן ביום אמר שראוי ללובשן אבל בלילה יכניס אותם לשמירה כבת רב חסדא דמנחא ידה ארישא דרבא כי היכי דלא בעית עכ"ל. ביאור דבריו שהוא תמה למה בלילה יכניסם עמו לבה"כ כיון שאינו עתיד להניחם כשיצא מבה"כ שאם תאמר לשמירת עצמו כההיא דרבי יוחנן לא דמי דהתם שאני שראוי ללובשן וצריך שיהיו מזומנים לו מיד כשיצא ואגב זה לינטרוהו אבל בלילה שאינו ראוי ללובשן נמצא שאינו מכניסן אלא לשמרו בלבד ואין זה נכון שישתמש מהתפילין כמו שהיה משתמש רבא מבת רב חסדא בלי שום תכלית אחר. וא"ת למה משיג על רבינו הא רבינו לא מפי עצמו אמרה דגמרא ערוכה היא כמו שכתבתי בסמוך. י"ל משום דאיכא לפרושי דלא לענין נכנס לבה"כ איתמרא אלא לענין אחר וכדפירש רש"י בלילה כשהוא חולצן בביתו ע"מ להצניען עד הבקר עושה להם כיס טפח דחללו טפח דחשיב הכלי אהל להפסיק בינם לקרקע עכ"ל. ורבינו שפירשה לענין נכנס לבה"כ קשיא עליה. וי"ל דרבינו משמע ליה לפרשה לענין נכנס לבה"כ דומיא דרישא דקאמר ביום גוללן כמין ס"ת דההיא לכ"ע לענין נכנס לבה"כ. ולא משום שמירה כדקא ס"ד דהראב"ד אלא כגון שאין לו מקום להצניען שם כגון שהוא בדרך ואפילו את"ל שנכנס עמהם לשמירת עצמו שמאחר שכשהם באותו כלי מותר ליכנס בהם לבה"כ אף ע"פ שאין זמן הנחת תפילין בלילה כי מתכוין שישמרוהו מאי הוי:

הלכה כ

שכח ונכנס לבה"כ וכו'. שם (ברכות דף כ"ה) מימרא דרב הונא:

הלכה כא

שכח ושמש מטתו וכו'. ברייתא פרק הישן (סוכה דף כ"ו) כלשון רבינו. וכתב רש"י ז"ל שהידים עסקניות ושמא נגעו במקום הטנופת:

הלכה כב

הנכנס לבית המרחץ וכו'. ברייתא קרובה ללשון רבינו פ"ק דשבת (י'). ועניין המקומות הללו שמרחצאות שלהם היו שלשה חדרים פנימי להזיע ולהשתטף אמצעי שיוצא לתוכו מן המרחץ ולובש חלוקו ויוצא לחיצון וגומר לבישתו ונח שם מיגיעת המרחץ:

הלכה כג

ולא יהלך אדם וכו'. ברייתא ריש פ' מי שמתו (ברכות י"ח) לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו ואמרינן התם דתוך ד' אמות אסור חוץ לד' אמות שרי:

ולא ילבש אדם תפילין עד שיכסה וכו': **הנושא משאוי וכו'**. מציעא פרק המקבל (בבא מציעא דף ק"ה:) תניא הנושא משאוי על ראשו ותפילין בראשו אם תפיליו רוצצות אסור ואם לאו מותר באי זה משאוי אמרו במשאוי של ד' קבין ובתר הכי תניא משום ר' שילא אמרו אפילו מטפחת שלהם כלומר אפילו מטפחת שמניחין בה תפילין שהיא קלה אסור להניח על הראש שיש בה תפילין וכמה אמר אביי רבעא דרבעא דפומבדיתא ופסק רבינו כר' שילא דמפרש אביי למילתיה. וסובר רבינו דהא דאסור אפילו מטפחת היינו מידי דהוי דרך משאוי ואינו דרך מלבוש אבל דבר שדרכו ללבוש בראשו כל היום כגון מצנפת וכובע וכיוצא בו מותר. והא דאמרינן בירושלמי דרבי יוחנן לא הוה מניח תפילין אלא מפסחא לפסחא והוה הדיק רישיה מפסחא עד עצרתא היינו לומר שאף על פי שהיה מכסה ראשו על התפילין עכ"ז היה מזיק לו הקור לפי שגובה התפילין מפסיק בין הכובע והראש והרוח נכנס בינתים ומזיק לו:

הלכה כד

בית שיש בו תפילין וכו'. ברייתא סוף פרק מי שמתו (ברכות כ"ה:) בית שיש בו ספר תורה או תפילין אסור לשמש בו את המטה עד שיוציאם או שיניחם כלי בתוך כלי אמר אביי לא שנו אלא בכלי שאינו כליין אבל בכלי שהוא כליין אפילו עשרה מאני כחד מאנא דמו. ופירש רש"י אפילו עשרה מאני וכולן כליין כחד דמו:

ואם הניחן כלי בתוך כלי וכו'. שם (דף כ"ג) בעא מיניה רב יוסף בריה דרב נחוניא מרב יהודה מהו שיניח אדם תפילין תחת מראשותיו א"ל הכי אמר שמואל מותר ואפילו אשתו עמו ואותביה התם לשמואל ואסיקנא בתיובתא ובתר הכי אמר רבא אף על גב דאיתותב שמואל הלכה כוותיה מאי טעמא כל לנטורינהו טפי עדיף והיכא מנח להו

א"ר ירמיה בין כר לכסת שלא כנגד ראשו ואמרינן נמי התם אמר רב המנונא בריה דרב יוסף זימנא חדא הוי קאימנא קמיה דרבא ואמר לי זיל אייתי לי תפילין ואשכחתינהו בין כר לכסת שלא כנגד ראשו והוה ידענא דיום טבילה הוה כלומר שטבלה אשתו דה"ל ליל תשמיש ולאגמורן הלכה למעשה הוא דבעי. וסובר רבינו דהא דשרינן באשתו עמו דוקא כשהניחן כלי בתוך כלי ודבר פשוט הוא דאטו הנחה בין כר לכסת נימא דעדיף מהנחת כלי בתוך כלי:

וכתב ה"ר יונה דכנגד ראשו אסור בכל ענין אפילו כלי בתוך כלי ואפילו אין אשתו עמו ושלא כנגד ראשו אם אשתו עמו צריך כלי בתוך כלי ואם אין אשתו עמו אפילו בכלי אחד סגי. אבל הרמב"ם לא חילק בין אשתו עמו לאין אשתו עמו ובכל ענין אמר שצריך כלי בתוך כלי לחומרא עכ"ל. ול"נ דאפשר דמשום דבאשתו עמו עסיק רבינו משום הכי נקט אם הניחן כלי בתוך כלי אבל אה"נ דלרבינו נמי כשאין אשתו עמו לא בעינן כלי בתוך כלי. וכתב ה"ר יונה דכלי בתוך כלי היינו כלי אחד והכר כלי שני. ומדברי רבינו נראה שהכר אינו חשוב כלי שהרי כתב ואם הניחן כלי בתוך כלי מותר להניחם תחת מראשותיו בין כר לכסת הרי שהצריך כלי בתוך כלי קודם שיניחם בין כר לכסת:

הלכה כה

קדושת תפילין וכו': **אמרו עליו על רב וכו'**. [מגילה דף כ"ח. איתא רבי זירא]:

הלכה כו

אמרו חכמים כל הקורא קריאת שמע וכו'. מימרא דעולא בפ"ב דברכות (דף י"ד:):

וכל שאינו מניח וכו' עד סוף הפרק. בפרק התכלת (מנחות דף מד) ופירש"י בשמונה עשה ארבע פרשיות יש בהם ואכל חדא קיימי תרי עשה וקשרתם לאות והיו לטוטפות: **ה' עליהם**. אותם שנושאים עליהם שם ה' בתפילין יחיו:

פרק ה

הלכה א

כיצד כותבין וכו'. ריש הקומץ (מנחות כ"ח) תנן שתי פרשיות שבמזוזה מעכבות זו את זו, ופירש"י שתי פרשיות היינו שמע והיה אם שמוע:

ועושה לה ריוח וכו'. שם (ל"א ל"ב) ר"מ היה עושה לה ריוח מלמעלה וריוח מלמטה וכמה הוא ריוח אמר רב מנשיא בר יעקב ואמרי לה אמר שמואל בר יעקב כמלא אטבא דספרי כלומר עץ סדוק שיש לסופרים הנושך בפי הקונדריסין שלא יכפלו בעודו כותב. וכתב הרא"ש שפירשו הגאונים דהיינו כחצי צפורן:

ואם כתבה בשנים וכו'. שם (ל"א:) אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן מזוזה שעשאה שתים ושלש ואחת כשרה ובלבד שלא יעשנה כקובה וכזנב. ומפרש דה"ק בין כשעשאה שתים ושלש דפין כשרה כאילו לא עשאה אלא דף אחת, ובלבד שלא יעשנה כקובה שיכתוב בשיטה ראשונה והיה ובשניה הדברים האלה ובשלישית אשר אנכי מצוך שהרי היא רחבה מלמטה וקצרה מלמעלה כקובה. וכן לא יעשנה כזנב שיכתוב בשיטה עליונה שלש או ארבע תיבות ובשניה שתים ובשלישית אחת שהרי היא מקצרת ויורדת כזנב.

ומ"ש או כעיגול נראה שכך היה גורס רבינו:

כתבה שלא על הסדר וכו'. משום דאמרינן במכילתא כתבן שלא כסדרן יגנזו וכבר נתבאר בפ"א דאפילו אות אחת שכתב שלא כסדר פסולה:

כתבה בשני עורות וכו'. בהקומץ שם (דף ל"ג) אמר רב יהודה אמר שמואל עשאה בשני דפין פסולה ומפרש רבינו דהיינו בשני עורות ואפילו תפרן דאילו בעור אחד הא אמר רבי יוחנן כשרה וכמו שנתבאר בסמוך. ודע דגרסינן שם בפרק הנזכר אמר רב יהודה אמר שמואל כתבה על שני דפין פסולה מיתיבי כתבה על שני דפין והניחה בשני סיפין פסולה הא בסף אחד כשרה ראויה לשני דפין קאמר. ופירש"י ראויה לשני דפין שהניח גויל חלק בין דף לדף וראויה לחלק חציה כאן וחציה כאן. והתוספות פירשו דראויה לשני סיפין היינו שכתבה בשני עורות וכן דעת רבינו:

ספר תורה שבלה וכו'. ברייתא פרק הקומץ (מנחות ל"ב):

ומ"ש ולא מן הגליונין וכו':

הלכה ב

ומצוה לעשות וכו'. בהקומץ שם (ל"א ל"ב) א"ר חלבו חזינא לרב הונא דכריך לה מאחד כלפי שמע ועושה פרשיותיה סתומות ואותבינן עליה מדאמר רשב"א ר"מ היה עושה פרשיותיה פתוחות אמרתי לו מה טעם אמר לי שאין סמוכה לה מן התורה ואמר רב נחמן בר יצחק מצוה למעבדינהו סתומות ואי עבדינהו פתוחות ש"ד ומאי פתוחות דקאמר רשב"א אפילו פתוחות:

וצריך להזהר בתגין וכו'. שם (כ"ט:) אמר רבה שבע אותיות צריכים ג' ג' זיינין ואלו הן שעטנ"ז ג"ץ. וסובר רבינו דלאו לעיכובא איתמר:

הלכה ג

ואם כתבה שלא בשירטוט. שם (ל"ב:) והלכתא מזוזה צריכה שירטוט:

ומ"ש או שלא דקדק במלא וחסר. שם אמר רב יהודה אמר שמואל כתבה אגרת פסולה, ופירש"י שלא דקדק בחסרות ויתירות אלא כאגרת בעלמא:

אך מה שאמר או שהוסיף מבפנים:

הלכה ו

(ד-ו) **מנהג פשוט שכותבין על המזוזה מבחוץ כנגד הריוח שבין פרשה לפרשה שדי וכו'**. ובספר הזוהר פרשת ואתחנן שצריך לכתוב שדי מבחוץ כנגד תיבת והיה שבפנים:
ועל מה שאמר רבינו אבל אלו שכותבים מבפנים שמות המלאכים וכו'. כתב הרמ"ך דבמסכת ע"ז משמע מהא דאמר אונקלוס לגונדא דרומאי כי הקדוש ברוך הוא עושה המזוזה לשמור ישראל מבחוץ. ויש לדחוק דאונקלוס הוא דאמר להו לאחשובינהו לישראל עכ"ל. ואין זו טענה דהא בפרק הקומץ (מנחות דף ל"ג:) גבי מזוזה צריך להניחה בטפח הסמוך לר"ה אמר רב הונא מ"ט כי היכי דתנטריה לכך צ"ל דאין הכי נמי שהמזוזה שומרת הבית כשהיא כתובה כתקנה לא המלאכים הכתובים בה מבפנים וגם אין הכוונה בעשייתה לשמור הבית אלא צריך שיכוין לקיים מצות הקדוש ברוך הוא וממילא נמשך שתשמור הבית:
ומצוה לכתוב על הארץ וכו'. בפרק הקומץ (מנחות דף ל"א:) אמר רב חסדא ועל הארץ בשיטה אחרונה א"ד בסוף שיטה וא"ד בתחלת שיטה. ומה שכתוב בספרי רבינו בין באמצע שיטה נראה שהוא ט"ס וצ"ל בין בסוף שיטה ואפשר שהיה רבינו גורס בגמרא באמצע שיטה במקום בסוף שיטה:
וכתב הרי"ף ז"ל וכבר עבדו להו ספריא תקנתא ברישי שיטי כי היכי דתיהוי על הארץ בריש שיטה אחרונה ומאי נינהו שמע וכו' עד אשר על הארץ:
כשכופלים אותה וכו'. שם אמר רבי חלבו חזינא לרב הונא דכריך ליה מאחד כלפי שמע:
ואחר שגוללה מניחה בשפופרת וכו':

הלכה ז

ומברך תחלה וכו'. כן כתב הרי"ף ז"ל.
ומ"ש ואינו מברך בשעת כתיבתה וכו' מדאמרינן בפרק התכלת (מנחות מ"ב) כל מצוה שאין עשייתה גמר מצותה אינו מברך אלא בשעת גמר מצותה:

הלכה ח

תלאה במקל וכו'. בהקומץ (שם ל"ב) מימרא דרב יהודה אמר שמואל ובריתא:
הניחה אחורי הדלת וכו'. בריתא שם:
חפר במזוזת הפתח וכו'. גם זה שם (ל"ג) אמר רב יהודה אמר שמואל עשאה כמין נגר פסולה איני והא כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר מזוזתא דבי רבי כמין נגר עשויה

לא קשיא הא דעבידא כסיכתא והא דעבידא כאיסתוירא. ומפרש רבינו כרש"י דעבידא כסיכתא פסולה דהיינו כיתד שקובעין בחור:

העמיק לה וכו'. גם זה שם (ל"ג) דרש רב יוסף בר אבא משמיה דרבא העמיק לה טפח פסולה כלומר והו"ל תעשה ולא מן העשוי:

חתך קנה וכו'. גם זה שם ברייתא ומימרא דרב אחא בריה דרבא כלומר משום דהוה ליה תעשה ולא מן העשוי:

הלכה ט

מזוזת היחיד וכו'. ברייתא פ"ק דיומא (דף י"א). ובשבוע פירש הרא"ש ז"ל בשמיטה. ופירש"י פעמים ביובל כל דבר שהוא של רבים אין להטריח עליו הרבה שאם תטריח יהא כל אחד אומר יעשו חבירי:

הלכה י

הכל חייבים וכו'. משנה פרק מי שמתו (ברכות י"ז:) נשים ועבדים וקטנים פטורין מק"ש ומן התפילין וחייבים בתפלה ובמזוזה כלומר מפני שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא ונשים חייבות כדתנן פרק קמא דקידושין וע"כ בקטנים שהגיעו לחינוך עסקינן דהא קתני וחייבין במזוזה וחיובא לאו לקטנים רמי אלא על מי שמוטל עליו לחנכם וז"ש ומחנכין את הקטנים:

השוכר בית בח"ל וכו' עד מיד. ברייתא בפרק התכלת (מנחות מ"ד):

הלכה יא

המשכיר בית לחבירו וכו' עד סוף הפרק. ברייתא במציעא פרק השואל (דף ק"ב.):

ומ"ש ולקבוע אותה וכו'. (שם ק"א:) בעא מיניה מרב ששת מקום מזוזה על מי כלומר חפירת מקום המזוזה על מי על השוכר או על המשכיר ופשט דעל השוכר:

פרק ו

הלכה א

עשרה תנאים וכו'. מתבארים והולכים:

הלכה ב

בית שאין בו ד' אמות וכו'. ברייתא בריש סוכה (דף ח') ומפרש רבינו דהיינו שאין בו כדי לרבע ארבע על ארבע אבל אם יש בו כדי לרבע חייב. והרא"ש חולק על זה וכתב בהלכות מזוזה דד' על ד' אמות מרובעות בעינן דבענין אחר לא חזי לדירה:

הלכה ג

אכסדרה והוא המקום וכו'. בפ' הקומץ (מנחות ל"ג) אמר רבה בר רב שילא א"ר חסדא אכסדרה פטורה מן המזוזה ואע"פ שיש לה פצימין מ"ט לחזוקי תקרה עבידי כלומר ואפילו יש לה דלתות וכל שאר התנאים:

וכן התקרה וכו'. נראה שטעמו מדאמרינן בהקומץ אמר אביי חזינא להו לאיספלידא דבי מר דאית להו פצימין ולית להו מזוזה קסבר חיזוק לתקרה הוא דעבידי. ומפרש רבינו דאיספלידא היינו תקרה שאין לה כתלים אלא עומדת על עמודים מכאן ומכאן:

הלכה ד

בית שיש לו מזוזה וכו'. ברייתא פ"ק דעירובין (דף י"א:) ואיתא נמי פ"ק דיומא (דף י"א) כיפה רבי מאיר מחייב וחכמים פוטרים ושוים שאם יש ברגליה עשרה שהיא חייבת.

ומ"ש רבינו מפני שאין לה משקוף צ"ע שאם הכיפה חשיב משקוף אפילו אין גובה המזוזות עשרה טפחים ליתכשר ואם אין הכיפה חשיב משקוף כי הוו המזוזות גבוהות עשרה טפחים מאי הוי אטו גובה המזוזות משווי לכיפה משקוף:

הלכה ה

בית שאין לו תקרה וכו'. בפרק הקומץ (מנחות ל"ג) אמר רבא פתחי שימאי פטורין מן המזוזה פליגי בה רב רחומאי ורב יוסף חד אמר דלית להו תקרה וחד אמר דלית להו שיקפי ומשמע לרבינו דלא פליגי אלא בפירושא דשימאי מאי ניהו אבל לענין דינא כ"ע מודו דבין לית להו תקרה בין לית להו שיקפי פטורים. ובפ"ק דיומא (דף י"א:) תני רב שמואל בר יהודה קמיה דרבא ששה שערים פטורים מן המזוזה וחד מינייהו שער שאינו מקורה:

היה מקצתו מקורה וכו'. מילתא דסברא הוא:

וכתב ה"ר מנוח אם הקירוי אצל הפתח חייב נראה לי דיש במקורה ד' על ד' ופשוט הוא:

ומעמידין הדלתות וכו'. שם (מנחות ל"ג) ריש גלותא בנה ביתא א"ל לרב נחמן קבע לי מזוזתא א"ל תלי דשי ברישא:

ועל מ"ש רבינו בראש

הפרק ויהיו לו דלתות. כתב הראב"ד ז"ל שיהיה לה דלתות לא נאמר וכו'. קבע דשי ברישא עכ"ל:

וחכמי לוניל שאלו מרבינו והשיב להם וז"ל השאלה והתשובה. מסופק לנו במה שאמר ושיהיו לה דלתות לפי מה שקבלנו הא דאמרינן בפרק הקומץ בההוא דאמר ליה תלי

דשי ברישא לא נאמר אלא משום היכר ציר ובשער שבין שני בתים שיש לשניהם יציאה מכאן ומכאן ואין ניכרת ביאתה לשער האמצעי אלא בהיכר ציר שבו:

תשובה זה שאמרתם משום היכר ציר מי תלה הא בהא וכי דרשיתו סמוכים בגמרא הלא תדעו שעיקר המצוה לא תלה אותה אלא בשער שנאמר על מזוזות ביתך ובשעריך וכי בשני מקומות מניחין על המזוזה ועל השער אלא כך אמר על מזוזות ביתך ועל מזוזות כל שעריך וכך אמרו חז"ל אחד שערי בתים ואחד שערי מדינות ולא אמרו אחד פתחי בתים שכל פתח שאין לו דלתות פתח מיקרי שער לא מיקרי וכן מוכח בריש עירובין ולא נסתפק זה לשום חכם בעולם שאין החיוב תלוי אלא בשער כפשטיה דקרא וריש גלותא שאמר לרב נחמן לקבוע לו מזוזה על פתח שלא היה לו דלתות לאו למימרא שהיה סבור שחיוב המזוזה על הפתח בלבד אלא כיון שהעמיד המזוזה אמר לרב נחמן להעמיד המזוזה על הפתח ואחר כך יעמיד הדלתות ומדברי רב נחמן תלמוד ענין זה שהרי א"ל תלי דשי ברישא ולא א"ל תלי דשי כלומר אע"פ שהכתיבה על המזוזה היא מונחת אין מניחין אותה עד שתעמוד הדלת שאין החיוב אלא במזוזת השער כמו שביארנו ולא במזוזה בעלמא עכ"ל. ומ"ש וכי דרשיתו סמוכים וכו' הוא לפי שקודם האי עובדא דר"ג בסמוך אמר במזוזה הלך אחר היכר ציר:

הלכה ו

הר הבית הלשכות והעזרות. ברייתא פ"ק דיומא (דף י"א י"ב) יכול שאני מרבה הר הבית הלשכות והעזרות ת"ל בית מה בית שהוא חול אף כל חול יצאו אלו שהן קדש:

ובתי כנסיות וכו'. ברייתא שם בה"כ שיש בה בית דירה לחזן הכנסת חייב במזוזה ושאין בה בית דירה ר"מ מחייב וחכמים פוטרים. ודין בית המדרש שוה לדין בה"כ.

ומ"ש רבינו שבה"כ של כפרים סתמו יש בו בית דירה ושל כרכים סתמו אין בו בית דירה. הרי"ף בהלכות מזוזה כתב כן:

כל השערים וכו'. גם זה ברייתא שם אלא שבספרנו גירסא אחרת והיא כל השערים שהיו שם לא היו להם מזוזה חוץ משער נקנור שלפנים ממנו לשכת פלהדרין. ואפילו לפי גירסת רבינו כיון שכל השערים האלו היו פתוחים ללשכת פלהדרין היו מחוייבים במזוזה. ונתבאר בגמרא דאינה חייבת במזוזה אלא שבעת ימי הפרשה שכ"ג דר שם אבל בשאר ימות השנה פטורה:

הלכה ז

בית התבן וכו'. ברייתא שם ביתך בית המיוחד לך פרט לבית התבן ולבית הבקר ולבית העצים ולבית האוצרות שפטורים מן המזוזה ויש מחייבים ופסק כת"ק:

לפיכך רפת בקר וכו'. גם זה שם תני רב כהנא קמיה דרב יהודה בית התבן וכו' פטורים מן המזוזה מפני שהנשים נאותות בהם ומאי נאותות רוחצות א"ל רב יהודה טעמא דרוחצות הא סתמא חייבים והתניא רפת בקר פטורה מן המזוזה אלא מאי נאותות מתקשטות וה"ק אע"פ שהנשים מתקשטות פטורים א"ל רב כהנא ושנשים מתקשטות בהן פטורים והתניא רפת בקר פטורה מן המזוזה ושהנשים מתקשטות בה חייבת במזוזה אלא מאי אית לך למימר מתקשטות תנאי היא לדידי נמי סתמא תנאי היא ובעא רב יהודה לאוקמי דסתמא לכ"ע פטור ואיתותב מדתניא רפת חייב במזוזה ולא מפליג בין נשים מתקשטות לאין נשים מתקשטות אלא סתמא תנאי היא בענין שהנשים מתקשטות וכיון דלרב כהנא לכ"ע מיחייב ולרב יהודה נמי לחד תנא חייב הכי נקטינן ובסתמא נראה מהרי"ף שפסק שחייב שכתב ובית שהנשים רוחצות הא סתמא חייבין [וכ"כ הרא"ש וסיים בה] ולא כהרמב"ם שכתב דוקא שהנשים מתקשטות בהם עכ"ל. ודעת רבינו דכיון דפלוגתא דתנאי היא ולא נזכר שם החולקים לדעת הלכה כדברי מי ואשכחן דפליגי אמוראי במילתא כרב יהודה קיימא לן דכיון דרב כהנא תני קמיה משמע דתלמידו היה ואין הלכה כתלמיד במקום הרב. ולהרי"ף והרא"ש איכא למימר דס"ל דלאו דתלמיד הוה דתלמיד דרב הוה וחכם גדול היה כדמוכח בסוף בבא קמא אלא דהכי הוה עובדא דתנא קמיה דרב יהודה:

בית שער וכו'. ג"ז ברייתא (שם) יכול שאני מרבה אפילו בית שער אכסדרה ומרפסת ת"ל בית מה בית מיוחד לדירה יצאו אלו שאין מיוחדין לדירה. ופירש"י בית שער בית קטן שעושין לפני פתחי עליות הרבה וכולן עולין דרך שם. אכסדרה פרוזדור שלפני בתים עכ"ל. וכתב כן מפני שאכסדרה מאי איריא משום דאינה עשויה לדירה תיפוק ליה משום דאין לה מזוזות כדאמרינן פרק הקומץ (מנחות ל"ג:) ונתבאר בפרק זה ולכך כתב דהיינו פרוזדור שלפני הבתים. וכתב הרי"ף בהלכות מזוזה ואי קשיא לך הא דתניא בית שער אכסדרה ומרפסת חייבות במזוזה התם כשבתים פתוחות לתוכן וזה דעת רבינו. וא"כ צריכים אנו לפרש לדעת רבינו דבית שער היינו בית שער דגינה או דבית העצים וכו' וכן מרפסת מקום מקורה ופתוחות לתוכו גנות או בתי תבן וכו' וכן אכסדרה זו פתוחים לתוכה גנות או בתי תבן וכו' כעין מרפסת אלא שהמרפסת זה עגול ואכסדרה כעין מרובע ואכסדרה זו היא כמו אכסדרה דבי רב כלומר שיש לה ארבע דפנות אלא שאין מגיעות לסכך או כאכסדרה רומיתא שיש לה ארבע דפנות אלא שהיא עשויה חלונות חלונות. וכתב הרי"ף בהלכות מזוזה ששתי אכסדראות הללו חייבות במזוזה

והשתא טעמא דאכסדרה זו פטורה לפי שאין פתוחין לתוכה בתי דירה ואין דרין בה שאילו היו דרין בה או היו פתוחין לתוכה בתי דירה חייבת:

ומ"ש והגינה והדיר: כתב הראב"ד תמה אני על שער הגינה שפטר וכו'. לא בית שער שלה ולא שער הגינה עכ"ל. ואני אומר דתמיה מעיקרא ליתא דרבינו לא בא להשמיענו שהגינה פטורה אלא משום סיפא נקטה שאם היה בית פתוח לה חייב:

הלכה ח

לפיכך אחד וכו'. גם זה ברייתא שם (יומא דף י"א) אחד שערי בתים ואחד שערי חצרות ואחד שערי מדינות ואחד שערי עיירות חייבין במזוזה ופירש"י שערי מדינות יש מדינה מוקפת הרים ויערים בכמה פרסאות ואין יוצאין ממנה אלא דרך שערים כגון ארץ הגר עכ"ל. ופירש כן משום דמדינה הייינו הפרכיא כדמשמע בסוף כתובות:

ומ"ש אפילו עשרה בתים זה פתוח לזה וכו'. נלמד ממה שנתבאר בסמוך ובפרק הקומץ (מנחות ל"ג:) אמר רבה בי ארזיקי חייב במזוזה מאי בי ארזיקי בית שער הפתוח לחצר ובתים הפתוחים לבית שער. ופירש"י בית שער הפתוח לחצר וכו' בעי שתי מזוזות אחד בפתח שמבית שער לבתים ואחד בפתח שמן החצר לבית שער:

ומפני זה אמרו וכו'. בהקומץ (שם) ת"ר בית שער הפתוח לגינה ולקיטונית כלומר לחדר ר' יוסי אומר נידון כקיטונית וחכ"א נידון כבית שער רב ושמואל דאמרי תרווייהו מגינה לבית כ"ע לא פליגי דחייב מ"ט ביאה דבית היא כי פליגי מבית לגינה מ"ס קיטונית עיקר ומר סבר גינה עיקר רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו מבית לגינה כ"ע לא פליגי דפטור מ"ט פתחא דגינה הוא כי פליגי מגינה לבית מר סבר ביאה דבית הוא ומר סבר כולה אדעתא דגינה עבידא אביי ורבא עבדי כרבה ורב יוסף ורב אשי עביד כרב ושמואל לחומרא והלכתא כרב ושמואל לחומרא. ופירש"י נידון כקיטונית וצריך מזוזה. נידון כבית שער באויר ואין צריך מזוזה. מגינה לבית באותו פתח שבין הגינה לבית שער לכ"ע חייב דביאת בית שער הוי אותו שער שבו נכנסין מן הקיטונית שהבאים מהגינה דרך בית שער נכנסין בו לקיטונית כ"ע לא פליגי דחייב. כי פליגי מבית לגינה פתח החיצון שיוצא מבית לגינה שהיוצאין מן הבית דרך בית שער נכנסין בו לגינה. מר סבר עיקר בית שער לשם כניסת קיטונית נעשה והוי כשאר בית שער דעלמא שחייבין כל פתחיו במזוזה. ומר סבר עיקר בית שער לגינה נעשה לצאת מקיטונית לגינה הילכך נידון כאויר ולא כבית שער. מר סבר הפתח לשם קיטונית עבידא וחייב במזוזה ומר סבר לשם גינה עבידא ופטור. ל"א ועיקר מגינה לבית אם כשהוא פותח פתח מגינה לבית דהיכר ציר הוי בבית דכ"ע לא פליגי דחייב. קיטונית עיקר וחייב ואע"ג דציר סובב

בגינה דכי אמרינן הלך אחר היכר הציר ה"מ בפתח דבין תרי בתי דתרווייהו עיקר וכו' ס"ל כרבי יוסי ואליבא דשמואל עכ"ל:

הלכה ט

בית הכסא וכו'. ברייתא פ"ק דיומא (דף י"א) ומסיים בה התם אף על פי שהנשים מתקשטות בהם פטורים משום דנפיש זוהמיה ולכן סתם רבינו ולא חילק ונתן טעם לפי שעיקרו אינו עשוי לדירה כבית והיינו דנפיש זוהמיה:

סוכת חג בחג. ברייתא שם (דף י') פלוגתא דר' יהודה ורבנן ופסק כרבנן ומפרש בגמרא דבשאר כל ימות השנה כ"ע לא פליגי דפטורה כי פליגי בשבעת ימי החג וטעמא דרבנן משום דסוכה דירת עראי בעינן ולא מיחייב במזוזה כלומר דדומיא דבית בעינן וסוכה בשבעת ימים שהוא יושב בה הויא דירת עראי:

אך מה שכתב ובית שבספינה: שתי סוכות וכו'. פ"ק דסוכה (דף ח':) א"ר לוי שתי סוכות של יוצרים זו לפנים מזו הפנימית אינה סוכה וחייבת במזוזה החיצונה סוכה ופטורה מן המזוזה ואמאי תיהוי חיצונה כבית שער דפנימית ותתחייב במזוזה משום דלא קביעא. ופירש"י לא זו ולא זו דבר קבוע ואין הפנימית חשובה להיות לה בית שער. וזה דעת הראב"ד שכתב א"א אף הפנימית אין לה קבע כלומר ומלשון רבינו נראה דמשום דלא קבועה לא קאי אלא אחיצונה ומשיג עליו דאם החיצונה היה ראוי לחייבה מצד עצמה אלא משום דלא קביעא גם הפנימית לא קביעא ותפטר אבל כשאנו אומרים שהיה ראוי לחייבה משום בית שער דפנימית אלא לפי ששתיהן אינן קבועות לא שייך האי קושיא דנהי דמיעוט קביעותן מהני דלא ליהוי לה בית שער מ"מ לא מהני לפטור הפנימית שהוא דר בה בקביעות. וטעם רבינו דכיון דאמרו בגמרא משום דלא קבועה משמע ליה דלא קאי אלא אחיצונה וה"ק פנימית כיון דנעשית לשם דירת קבע חייבת אבל חיצונה שלא נעשית לשם דירת קבע אין לחייבה אפילו מטעם בית שער דהו"ל כסוכה שהיא בית שער לבית דלא מיחייבא כנ"ל:

הלכה י

בית שיש לו פתחים הרבה וכו'. מימרא דרב פפא בפ' הקומץ (מנחות ל"ד):

פתח קטן וכו'. שם איתמר לול הפתוח מן הבית לעלייה אמר רב הונא אם יש לו פתח אחד חייב במזוזה אחת אם יש לו שני פתחים חייב בשתי מזוזות. וביאור זה שדרך העולם כשעושין ארובה באמצע עלייה עולין לה מן הבית במעלות ועושין פתח אחד למטה כדי שלא ירדו מן העלייה לבית כי אם ברשות ועושין בעלייה ארבע מחיצות

ועושים בו פתח כדי שלא יעלו מהבית לעלייה אלא ברשות ופעמים שאין עושין אלא אחד ואלו נועלין מכאן ואלו נועלין מכאן:
חדר שבבית וכו'. כבר כתב דין זה לעיל. וא"י למה נשנה כאן:

הלכה יא

פתח שבין בית המדרש וכו'. בפרק הקומץ (מנחות דף ל"ג) ההוא פתחא דנפיק ביה רבי לבי מדרשא לא הוה עביד ביה מזוזתא והא ההוא פתחא דהוה עייל ביה רב הונא לבי מדרשא ועביד ליה מזוזה התם רגיל הוה דאמר רב יהודה אמר רב במזוזה הלך אחר הרגיל כלומר להתחייב במזוזה בפתח שבין ביתו לבית המדרש הלך אחר הרגיל שאם הוא רגיל לצאת ולבא תמיד דרך אותו פתח חייב במזוזה ואם אינו רגיל לצאת ולבא בקביעות אלא פעם במקרה פטור, כנ"ל לדעת רבינו. ובנ"י פירוש דפתחא דרבי לא היה עשוי אלא לו לבדו והיינו שאינו רגיל ופתחא דרב הונא היה עשוי לכל הנכנסין לבה"כ או רובם והיינו רגיל וכן פירש"י ז"ל ולישנא משמע טפי כמו שפירשנו לדעת רבינו:
פתח שבין שני בתים וכו'. שם אמר רב יהודה אמר שמואל הלך אחר היכר ציר ה"ד היכר ציר כגון פתחא דבין תרי בתי בין גברי לנשי כלומר שחילק ביתו חציו לצורך האנשים הבאים אל הבית וחציו לצורך אשתו לצניעות ויש פתח ביניהם וכל פתח פתוח לרשות הרבים ובעינן מזוזה דרך ימין לביאה והכא לא ידעינן הי חשוב דרך ביאה אי מהאי גיסא אי מהאי גיסא וקאמר דהלך אחר היכר ציר כלומר אחר חור שהדלת סובב בו אותו צד שהחור בו חשוב בית ודרך ימין שנכנסין בו נותנין מזוזה:

הלכה יב

(**יב-יג**) **והיכן קובעין וכו'**. (שם ל"ב:) אמר רב יהודה אמר שמואל מצוה להניחה בתוך חלל הפתח פירוש ולא מבחוץ:
ומ"ש בטפח הסמוך לחוץ. ג"ז שם (ל"ג:) אמר רבא מצוה להניחה בטפח הסמוך לר"ה מ"ט רבנן אמרי כי היכי דתפוג ביה מצוה תחלה ורב הונא מסורא אמר כי היכי דננטריה פירוש שאם יש בחלל הפתח שלשה או ארבעה טפחים קודם שיגיע לדלת מצוה להניחה בטפח הסמוך לר"ה כי היכי דניפוג במצוה קודם שיכנס רגלו לחלל הפתח. כי היכי דננטריה שישמור הבית מן המזיקין ומ"ה כל מאי דיכלינן להוציא המזוזה לר"ה נוציא:
בתחלת שליש העליון וכו'. (שם ל"ג) א"ר זירא אמר רב מתנא אמר שמואל מצוה להניחה בתחלת שליש העליון.
ומ"ש ובלבד שלא ירחיקנה מן המשקוף טפח. טעמו מדאמרינן על הא דר' זירא אמר שמואל ורב הונא אמר מגביה מן הקרקע ומרחיק מן הקורה טפח וכל הפתח כולו כשר

למזוזה. מיתיבי מגביה מן הקרקע טפח ומרחיק מן הקורה טפח וכל הפתח כולו כשר למזוזה דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר וקשרתם וכתבתם מה קשירה בגובה אף כתיבה בגובה בשלמא רב הונא הוא דאמר כרבי יהודה אלא שמואל דאמר כמאן לא כרבי יהודה ולא כרבי יוסי לעולם כרבי יוסי ומאי תחלת שליש העליון דקאמר להרחקה. ומשמע לרבינו דלא פליגי רבי יוסי ורבי יהודה אלא בלמטה משליש העליון אבל למעלה ד"ה צריך להרחיקה מן הקורה טפח והכי משמע מדאמר רבי יוסי מה קשירה בגובה אף כתיבה בגובה וכי היכי דקשירה דהויא בגובה הזרוע אינו בסוף גובהו אלא מרוחק מסוף גבהו קצת ה"נ כתיבה דילפינן מינה דהויא בגובה אינה בסוף הגובה אלא מרוחקת ממנו מעט דהיינו טפח כנ"ל לדעת רבינו. והרא"ש חולק ואומר שיכול לתתו בגובהו של פתח עד המשקוף:

כתב הראב"ד הגע עצמך שהוא שער גבוה מניחה כנגד כתפיו ודיו עכ"ל. וזה שכתב הראב"ד הוא ירושלמי בסוף מגילה. ורבינו סובר דמכיון שלא הוזכר כן בגמרא דידן משמע דלא ס"ל הכי:

וצריך לקובעה מימין וכו'. מימרא דרבא פ"ק דיומא (דף י"ב:):

ובית של שותפין וכו'. ברייתא (שם י"א) וק"ל למה איחר רבינו דין זה עד כאן דלעיל הו"ל לכותבו. ונ"ל דמשום דבגמרא בהדי הדדי איתמר דאמאי דתניא בית האשה ובית השותפין חייב פרכינן פשיטא מהו דתימא ביתך ולא ביתה ביתך ולא בתיהם קמ"ל ואלא ביתך למה לי כדרבא דאמר רבא דרך ביאתך וכי עקר איניש כרעיה דימינא עקר ברישא. והשמיט רבינו כאן דין בית האשה לפי שסמך על מ"ש בספ"ד דנשים חייבות במזוזה:

אמרו חכמים וכו'. [מנחות דף מ"ג.]:

פרק ז

הלכה א

מצות עשה על כל איש וכו'. פרק שני דסנהדרין (דף כ"א:) אמר רבא אע"פ שהניחו לו אבותיו ס"ת לאדם מצוה לכתוב משלו שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה:

ואם כתבו בידו וכו' עד כולו. מימרא דריב"ל בפרק הקומץ (מנחות דף ל') וכתבה הרי"ף בהלכות ספר תורה:

הלכה ב

והמלך מצוה עליו וכו'. פ"ב דסנהדרין (דף כ"א:) משנה וכותב ספר תורה לשמו יוצא למלחמה והיא עמו יושב בדין והיא עמו מיסב והיא כנגדו שנאמר והיתה עמו וקרא בו

כל ימי חייו. ובגמרא תנא וכתב לו את משנה התורה כותב לשמו שתי תורות כלומר אחת מדין הדיוט ואחת מדין מלך. אחת שהיא יוצאה ונכנסת עמו ואחת שמונחת בבית גנזיו אותה שיוצאה ונכנסת עמו עושה אותה כמין קמיע ותולה בזרועו אינו נכנס בה לבית המרחץ ולא לבית הכסא. ומשמע בגמרא שאפי' הניחו לו אבותיו או היו לו מאה ספרים בעת שישב על כסא המלכות מצוה לכתוב ס"ת יותר לשמו וכן נראה מלשון רבינו כאן ובפ"ג מהלכות מלכים. ומ"מ צ"ע למה לא כתב רבינו שאותה שיוצאה ונכנסת עמו עושה כמין קמיע ותולה בזרועו כדאיתא בברייתא שכתבתי. גם מה **שכתב ומגיהין אותו מספר העזרה** צריך עיון מנא ליה:

הלכה ו

(ד-ו) **ספר תורה שכתבו וכו'**. בפ"ק דמגילה (דף י"ז:) אמר רבי יוסי מגילה צריכה שירטוט כאמיתה של תורה. ופירש"י כס"ת עצמו, וכן בירושלמי פ"ק דמגילה כתבו הרי"ף בסוף הלכות ספר תורה הל"מ שיהיו כתובין בדיו מסורגל כלומר משורטט וכן במדרש:
ומ"ש או שכתבו וכו'. בירושלמי פ"ק דמגילה לא יהא כותב חציו של קלף וחציו של עור:
וכיצד כותבין ס"ת וכו'. בפר"א דמילה (שבת דף קל"ג) התנאה לפניו במצות ס"ת נאה בדיו נאה בקולמוס נאה בלבלר אומן:
יניח בין כל תיבה ותיבה וכו'. עד יחזור לתחלת השיטה. ברייתא בהקומץ (מנחות ל'.):
ומ"ש לא נשאר מן השיטה כדי לכתוב ג' אותיות וכו' עד מתחלת שיטה. הוא סברא.
ומ"ש לא ימעט מכתב מפני הריוח שבין פרשה לפרשה. עניינו שאם נזדמנה לו שיטה אחת שיש לו לסיים בה פרשה ראשונה ולהתחיל בה פרשה אחרת ויש ריוח מועט בינתים אם לא יכתוב כתיבה דקה אפ"ה לא יעשה כן אלא יזרז עצמו שלא יצטרך לבא לידי כך:
ומ"ש נזדמנה לו תיבה אחת בת שתי אותיות וכו'. כלומר אף ע"פ שרשאי לכתוב ב' אותיות חוץ לדף מתיבה בת ה' אותיות אבל תיבה שלימה אינו רשאי:
נזדמנה לו בתוך השיטה וכו'. זה כתב רבינו מסברא. והטור כתב שהרא"ש ז"ל חולק ואומר דדוקא בבת ה' אותיות שרי בשרובה בתוך הדף כיון שאין חוץ לדף אלא שתי אותיות אבל בת ז' או בת ט' אף על גב דרוב בתוך הדף כגון ד' מז' וה' מט' אין לכתוב ג' או ד' חוץ לדף:

הלכה ח

(ז-ח) **ומניח בין כל חומש וכו'**. ברייתא בפרק קמא דבתרא:

וכשיגמור את התורה וכו'. הרי"ף בפרק הקומץ הכותב ס"ת לא יגמור באמצע הדף אלא מקצר ועולה עד סוף הדף איני והא ר"י בר אבא אמר רב גידל אמר רב לעיני כל ישראל באמצע שיטה איתמר. ואסיקנא והלכתא באמצע שיטה דוקא:

ויזהר באותיות הגדולות וכו':

הלכה יא

אבל אם כתב המלא חסר וכו' פסול. מלא או חסר יתבאר בסמוך.

ומ"ש או שכתב מלה שהיא קרי וכו'. פשוט הוא:

או שכתב פרשה פתוחה וכו'. ברייתא פרק הבונה (שבת דף ק"ג:) פתוחה לא יעשנה סתומה סתומה לא יעשנה פתוחה. כתבה כשירה או שכתב את השירה כיוצא בה הרי אלו יגנזו:

הלכה יב

ספר תורה שאינו מוגה כו'. מימרא דר' אמי פ"ב דכתובות (י"ט):

ספר תורה שיש בו ג' טעיות וכו'. בהקומץ (מנחות דף כ"ט:) תניא ס"ת שיש בו ג' טעיות בכל דף ודף יתקן ד' יגנז ואם יש בו דף שלימה מצלת על כל הספר אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב והוא דכתוב רוב הספר שפיר א"ל אביי לרב יוסף אי אית בההוא דף ג' טעיות מהו א"ל הואיל ואתייהיב לתקוני מתקנינן וה"מ בחסרות אבל ביתרות לית לן בה. והפליא רבינו לעשות

במ"ש ואם היה רוב הספר מוגה וכו' ונשאר אפילו דף אחד מאותו השאר המשובש בלא ד' טעיות כלומר ואף על פי שיש בו ג' טעיות יתקן מאחר שאין בו ד' טעיות וכדפשיט רב יוסף לאביי. ויש מקשין במאי עסקינן אם רוב הספר כתוב שפיר הדף שלימה למה אם בלא אותו דף יש רוב דכתוב שפיר מה צורך לדף ואם אין רוב בלא הדף הרי הוא בכלל מה שאמר והוא דכתוב רוב הספר שפיר. וי"ל דה"ק דתרי תנאי בעינן חד דרוב הספר כלומר רוב אותיות הספר כתוב שפיר ומשום דכבר אפשר שרוב אותיות הספר כתיבי שפיר ולא יחסר שום דף שלא יהיו בה ד' טעיות או יותר לזה התנה תנאי שני שנשאר דף אחד בלא טעיות וטעמא דמילתא דכיון דאית ביה דף אחד שאין בו טעיות המעכבות מלתקן ואפי' היו כן בכל דף ודף וגם רובא דספר כתוב שפיר נראה שיש כשרות לספר זה אף בערך הדפין שהרי יש בו דף אחד שאילו היה כן בכל דפי הספר היה אפשר לתקנם אבל כי לית ליה אפילו דף אחד בלא ד' טעיות אף על פי שרוב האותיות כתובות שפיר נראה שאין בו שום כשרות וכ"ש כשרוב אותיות הספר כתובות בטעיות דרובו ככולו ואף על פי שיש בו דף אחד בלא ארבע טעיות אינה מצלת:

הלכה יד

מותר לכתוב התורה וכו'. בהניזקין (גיטין דף ס') רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו אין קורין בחומשין מפני כבוד הציבור. ופירש"י יש שכותבין להם חמשה חומשים כל חומש שלם לעצמו ואם איתא דאסור לכתבו הל"ל דאסור לכותבו וכ"ש דאין קורין בו. ועוד דגרסינן התם בסמוך רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו האי ספר אפטרתא אסור למיקרי בשבתא מ"ט לא ניתן ליכתב כלומר שאין כותבין אלא ספר שלם לעצמו ואם איתא דחומשים אסור לכתוב הכי הל"ל אין קורין בחומשין מ"ט לא ניתן ליכתב ועוד דאדבעו אמוראי ואפליגו נמי תנאי אי כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה ליבעו וליפלגו באין כותבין חומשין אלא ודאי דמותר:

ומ"ש שאין בו קדושת ס"ת. הוא מדאמרינן דאין קורין בו בציבור:

אבל לא יכתוב מגילה וכו'. שם בעא מיניה אביי מרבה מהו לכתוב מגילה לתינוק להתלמד בה ופירש"י מגילה פרשה לבדה של תורה או שתים א"ל אין כותבין ואסיקנא דפלוגתא דתנאי היא דתניא אין כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה אם דעתו להשלים עליה מותר. ר' יהודה אומר בבראשית עד דור המבול בת"כ עד ביו' השמיני כלומר שהוא גמר צווי הקרבנות וכיון דרבה כת"ק ס"ל הכי נקטינן. ועוד דבספ"ג דיומא (דף ל"ז) אהא דתנן היא עשתה טבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה פריך ש"מ כותבין מגילה לתינוק ושני ריש לקיש דאין כותבין וההיא בסירוגין כתבו לה. ומ"ש הרי"ף ז"ל כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה וכן הלכה ע"כ היינו בשדעתו להשלים עליה דוקא וה"ק כבר אפשר לכתוב מגילה לתינוק והיינו בשדעתו להשלים עליה:

כתב מגילה וכו'. שם ובסוף פ"ג דיומא הא דתנן דהילני המלכה עשתה טבלא של זהב שפ' סוטה כתובה עליה אוקימנא לה בסירוגין דהיינו שכותב שלש תיבות ומדלג וכותב שיטה השנייה שלש תיבות וכ"כ בהדיא בתשובת רבינו שכתב רבינו ירוחם בנתיב שני:

הלכה טו

מותר לדבק וכו'. פ"ק דבתרא (דף י"ג י"ד) ת"ר מדביק אדם תורה נביאים וכתובים דר"מ ר' יהודה אומר תורה בפני עצמה נביאים בפני עצמן כתובים בפני עצמן וחכ"א כל אחד ואחד בפני עצמו כלומר כל ספר של נביאים צריך להיות כרך לעצמו ולא קי"ל כחכמים מדאמרינן התם מעשה בביתוס בן זונין שהיו לו ח' נביאים מדובקים כאחד ע"פ ראב"ע ומעשה רב ועוד דרבי פליג עלייהו כמו שאכתוב בסמוך. ועוד דסתםברייתא דלקמן שאכתוב בסמוך דלא כחכמים ופסק כר"מ משום דרבי קאי כוותיה דאמר מעשה והביאו

לפניו תנ"ך מדובקים כאחד והכשרנום ומעשה רב. ועוד דתניא סתמא התם הרוצה לדבק תנ"ך כאחד מדבק.

ומ"ש ומניח וכו' ברייתא שם בין חומש לחומש של תורה ד' שיטין וכן בין כל נביא ונביא ובנביא של י"ב ג' שיטין כך היא גירסת ספרינו אבל גירסת רבינו ובין כל נביא ונביא ג' שיטין וכן בנביא של י"ב וכך היא גירסת הטור.

ומ"ש שאם בא לחתוך חותך הוא שם בסוף ברייתא זו ומסיים מלמטה ומתחיל מלמעלה שאם בא לחתוך חותך:

וסידורן של נביאים וכו' עד ודברי הימים. ברייתא שם בגמרא שאף על פי שהושע קדים לכל נביאים אחרונים לא ראו חכמים לכותבו במקומו משום דאיידי דזוטר מירכס וכיון שכתבוהו בהדי נבואתיה דחגי זכריה ומלאכי דהוו סוף נביאים חשיב ליה בהדייהו וכן ישעיה אע"פ שקדם ליחזקאל כיון דמלכים סיפיה חורבנא וירמיה כוליה חורבנא ויחזקאל רישיה חורבנא וסיפיה נחמתא וישעיה כוליה נחמתא סמכינן חורבנא לחורבנא ונחמתא לנחמתא:

הלכה טז

כל כתבי הקודש וכו'. נלמד ממ"ש בסמוך ומותר לכתוב וכו'. ואיתא בפ"ק דגיטין (דף ו':) א"ר יצחק שתים כותבין בלא שירטוט שלש אין כותבין במתניתא תנא שלש כותבין ארבע אין כותבין ופסק רבינו כדתנא במתניתא ובתוספות כתבו שבה"ג פוסק כרב יצחק ואף על גב דפליג אמתני' דיודע היה דאינה עיקר. ודע שרבינו כתב בפ"ד מהלכות יבום שאסור לכתוב שלש תיבות בלא שירטוט ושאלו זה מהנגיד רבינו יהושע מבני בניו של רבינו והשיב שכמו שכתב רבינו בהלכות תפילין נקטינן דדוכתא עדיפא. וכתבו התוספות בשם הירושלמי דאפילו אגרת שלום אסור לכתוב בה פסוק בלא שירטוט וסתם אגרת שלום בנייר הם כתובות וכן נראה שהוא דעת רבינו שכתב אפילו כתבן על הנייר. וא"ת היכי אמרינן בתפילין לא בעו שירטוט וכמ"ש רבינו פ"א מהלכות אלו והא מטעם דאסור לכתוב ד' תיבות בלא שירטוט צריך לשרטט וי"ל דהתם ה"ק דמטעם קדושת תפילין אינו צריך לשרטט ואילו רצה שלא לכתוב יותר מג' תיבות בכל שיטה רשאי הוא משא"כ בס"ת אבל אה"נ שאם כותב יותר מג' תיבות בשיטה אחת צריך לשרטט דלא גרע מאגרת שלום דבעי לשרטט כדמשמע בירושלמי. ור"ת תירץ בע"א. וכתב הר"ן בשם הרמב"ן ז"ל דכי אמרינן דצריך שירטוט היינו בכתיבה אשורית אבל שאר כתיבות אין צריכות שירטוט ועל זה סמכו שלא לשרטט באגרות:

כרך זה שיש בו תורה וכו':

פרק ח

הלכה ב

(א-ב) **פרשה פתוחה וכו' עד פרשה סתומה תחלתה מאמצע שיטה לעולם.** בביאורי לטור יורה דעה כתבתי באורך מהיכן הוציא רבינו דברים אלו הרוצה לעמוד עליו יעיין שם:

הלכה ג

ספר שאינו מוגה וכו' אבל אם טעה בריוח הפרשיות וכתב פתוחה סתומה וכו'. פרק הבונה ברייתא (שבת ק"ג:) פרשה פתוחה לא יעשנה סתומה סתומה לא יעשנה פתוחה כתבה כשירה או שכתב השירה כיוצא בה הרי אלו יגנזו ומשמע דאף אפתוחה שעשאה סתומה או סתומה שעשאה פתוחה קאי וכן מפורש במסכת סופרים ומדקתני יגנז משמע דלית ליה תקנתא א"נ משום דתיקונם רחוק כי היה צריך למחוק הרבה לפניו ולאחריו ושמא יזדמן לו שם וגם היה צריך למעט הכתב בשביל ריוח שבין פרשה לפרשה מש"ה קאמר דאין לו תקנה וכן כתב הריב"ש בתשובה ליתן טעם לדברי רבינו וכתב שהרשב"א הקשה על דברי רבינו ותמה עליו למה לא יתקן דאע"ג דקתני יגנז אין הכוונה שאין לו תקנה אלא יגנז עד שיתקן. וכתב הריב"ש להעמיד דברי רבינו לפי שנראים נכונים בסוגיית הגמרא וכתב שאף לדעת רבינו אם עבר ותיקנו שהוא כשר:

הלכה ד

ספר בראשית יהי רקיע יקוו המים וכו' כולן פתוחות. מדשתק רבינו מלהזכיר פרשיות שבראשי חמשה ספרים שבתורה משמע שאותן הפרשיות אין לכללן לא בפתוחות ולא בסתומות לפי שהן תחלת ספר, וכן נמצא בספר קרית ספר לה"ר מנחם לבית מאיר:

כתוב בספרי **רבינו אחר הדברים. ושרי אשת אברהם. ויהי אברם. ויאמר אלהים אל אברהם ארבעתן סתומות** וכתב על זה בהגהות מיימוניות ויאמר אלהים אל אברהם שנים יש. ובדקתי בספרי אספמיא המדוייקים ומצאתי פרשה זו בויאמר אלהים אל אברהם אבל שרה אשתך שהוא השני עכ"ל. ודברי ההגהות הנזכר הם טעות דוק ותשכח כי בשני אין כתוב אל אברהם גם אינו פרשה כלל:

כתוב עוד בספרי רבינו **ויאמר אלהים וירא אלהים ויהיו בני יעקב ואלה תולדות עשו ארבעתן פתוחות.** וכתבו ההגהות מיימוניות על זה גם זה בדקתי בספר אספמיא אי זה ואלה תולדות עשו הוא ומצאתי שהוא הראשון ואלה תולדות עשו הוא אדום עכ"ל. ופשוט הוא כי ואלה תולדות עשו השני אינו פרשה כלל:

כתוב בספרי רבינו **בספר ואלה שמות. ויאמר ה' אמר אל אהרן נטה את ידך. ויאמר ה' אל משה אמור אל אהרן נטה את מטך. ויאמר ה' אל משה השכם בבקר שלשתן סתומות.** ומצאתי בספר מוגה שהעבירו הקולמוס על ויאמר ה' אל משה נטה את ידך ובמקום שלשתן סתומות כתב שתיהן סתומות. ונ"ל שהגה"ה מוטעת היא ונוסחת ספרינו נכונה דוק ותשכח כי כן מצאתי בדפוס אישא"ר:

בספר ויקרא. כתוב בספרי רבינו וידבר זה קרבן. וידבר דדבר אל אהרן. וזאת תורת האשם. וזאת תורת זבח (וידבר דדבר אל בני ישראל) וידבר אל בני ישראל המקריב. וידבר דקח את אהרן כולן פתוחות והן שבע. והחמישית היא וידבר דכל חלב וכן נמצא בקצת ספרי רבינו בפירוש וכן נמצא בהגהות מיימוניות וטעות הוא כי וידבר דכל חלב אינו פרשה לכך צריך להעביר הקולמוס על וידבר דדבר אל בני ישראל. וכן להעביר הקולמוס על והן שבע ולכתוב במקומו והן שש. וכן מצאתי בספר רבינו מוגה:

בפרשת והיה כי תבא כתוב בספרי רבינו ויצו משה וזקני ישראל פתוחה וידבר משה שאחריו מונה אותה בסתומות ובספר מוגה מצאתי שהיא פתוחה.

ארור שוכב עם אשת אביו כתוב בספרי רבינו שהיא פרשה סתומה ובדפוס פורטוגאל אין שם פרשה כלל וא"כ צריך להעביר עליה הקולמוס ובמקום מה שכתוב כי הן י"ד צריך לכתוב והן י"ג וכן מצאתי בספר רבינו מוגה:

צורת שירת האזינו כל שיטה ושיטה יש באמצע ריוח אחד כצורת הפרשה הסתומה. כתב הריב"ש בתשובה נראה שגם על שיעור הריוח אמר כן אלא שבשירת הים בשיטה שיש בה שני אוירים מניח שיעור הריוח בין שניהם וכ"כ ז"ל בשירת הים. ושאר השיטות אחת מניחין באמצעה ריוח אחת ואחת מניחין הריוח בשני מקומות ומדקאמר מניחין הריוח משמע שיש שיעור לו אלא שבאותה שיטה חולק אותו לשני אוירים. וכתב אם ריוח השיר כשיעור פרשה למה אמרו שאם כתבה כשירה פסולה תיפוק לי משום שעשה פרשה במקום שאין בו פרשה דודאי נראה שפוסל דלא גרע מפתוחה שעשאה סתומה או סתומה שעשאה פתוחה. הא לא קשיא דה"א דאף ע"ג דבאויר אחד כשיעור פרשה פוסל בצורת השירה עדיף טפי דאין זה פרשה אלא כסדר השירה נכתב ומשום הכי איצטריך למימר דעשאה כשירה פסולה עכ"ל. ומ"ש וכותבין אותה בעי"ן שיטות ואלו הן התיבות שבראש כל שיטה ושיטה האזינו יערוף וכו' במ"ס פי"ב:

שירת הים כותבין אותה בשלשים שיטות. (מ"ס פ' י"ב) ויש חילוף בראשי שיטין שכתב שם למה שכתב רבינו:

כל התורה וכו' ולא תדבק בה. בהקומץ (מנחות כ"ט ול"ד) אמר רב יהודה אמר רב כל אות שאין הגויל מקיף לה מארבע רוחותיה פסולה ואע"ג דלענין תפילין ומזוזה איתמר כ"ש לס"ת שהוא חמור מהם וכבר האריך הרשב"א בתשובה בזה.
ומ"ש ולא תתרחק עד בין אות לאות כמלא חוט השערה נתבאר בפ"ז:
ומ"ש ואם הרחיק וכו'. נלמד מדאמרינן בהקומץ שם (כ"ט:) גבי וא"ו דויהרג אייתו תינוק דלא חכים ולא טיפש:

פרק ט

הלכה א

אין עושין ספר תורה וכו'. פרק קמא דבבא בתרא (דף י"ו) ת"ר אין עושין ספר תורה לא ארכו יתר על היקפו ולא היקפו יותר על אורכו שאלו את רבי שיעור ספר תורה בכמה א"ל בגויל בששה בקלף איני יודע. ופירש"י לא ארכו יתר על היקפו צריך לצמצם הכתב לפי עובי הקלפים ולכשיגמור יהא חוט המקיף את עביו כמדת אורכו והן הן דברי רבינו:
ומה שכתב וכן אם עשה בגויל וכו'. טעמו משום דמשמע ליה ז"ל דרבי בכתב בינוני שיער להם והכל לפי עובי הכתב ודקותו:

הלכה ב

שיעור הגליון וכו' עד שתי אצבעות. ברייתא בפרק הקומץ (מנחות דף ל'):
ויניח מן העור וכו'. ברייתא (בפ"ק דב"ב דף י"ו) תחלת הספר וסופו כדי לגול ואוקמה רב אשי דהיינו כדי לגול עמוד ובס"ת עסקינן:
ומה שכתב וכל השיעורין האלו למצוה. נלמד מדאמרינן בגמרא שם דרב הונא כתב שבעים ספרי תורה ולא אתרמי ליה חדא ארכו כהיקפו. ואין לנו לומר דכלהו הוו פסולים. ועוד מדקתני אין עושים ס"ת ארכו יותר על היקפו כו' ולא קתני ואם עשה פסול וכיון שכן הוא הדין לכל אלו השיעורין דלא הוי אלא למצוה:

הלכה יב

אין עושין ביריעה וכו' עד עושין אותו דף אחד לבדו. ברייתא בפרק הקומץ (מנחות ל').
ומ"ש תופרים אותה עם שאר היריעות. כך כתב הרי"ף בהלכות ספר תורה ופשוט הוא:

הלכה יג

וכשתופרים היריעות וכו'. בפ"ב דמכות ס"ת שתפרו בפשתן ר' יהודה ור"מ חד אמר כשר וחד אמר פסול ואמרינן טעמא דמאן דאמר פסול דכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך

ואיתקש כל התורה לתפילין מה תפילין הלכה למשה מסיני לתופרן בגידין אף ס"ת כן. ובהדיא אמרו בפ"ב דמגילה (דף יט) דהלכה כמאן דפסל דגרסינן התם א"ר חלבו אמר רב חמא בר גוריא אמר רב מגלה נקראת ספר שאם תפרה בחוטי פשתן פסולה וסובר רבינו דכיון דס"ת איתקש לתפילין לענין לתופרה בגידין ה"ה דבעי גידי בהמה טהורה כתפילין. ובהדיא תניא בראש מסכת סופרים אין כותבין ספרים לא על עורות בהמה טמאה ולא על עורות חיה טמאה ולא תופרן בגידן:

הלכה יד

כשתופרים כל היריעות וכו'. בפרק ב' דמגלה (שם ע"ב) א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן שיור התפר הלכה למשה מסיני ומחו לה אמוחא לא אמרו אלא כדי שלא יקרע:

ועושה לו שני עמודים וכו'. ברייתא פ"ק דב"ב (דף י"ד) ועושה לו עמוד אילך ואילך:

ומ"ש ותופר העור וכו':

הלכה טו

ספר תורה שנקרעה וכו'. בהקומץ (מנחות ל"א:) אמר רב זעירי אמר רב חננאל קרע הבא בתוך שלש לא יתפור ה"מ בעתיקתא אבל בחדתתא יתפור ולא חדתתא חדתתא ממש אלא הא דעפיצא הא דלא עפיצא וה"מ בגידין בעי רב יהודה בר אדא בין דף לדף בין תיבה לתיבה מאי תיקו. ומפרש רבינו הא דעפיצא הא דלא עפיצא הא שעדיין עפוצו ניכר הא שהוא ישן עד שאין עפוצו ניכר והכריחו לפרש כן כדי לקיים מ"ש בתחלה הא בעתיקתא הא בחדתתא ומדבעי רב יהודה בין דף לדף ובין תיבה לתיבה מהו משמע דרב חננאל בקרע העובר בין האותיות מיירי ואפ"ה בתוך שתים או בתוך שלש אי עפיצן מהניא להו תפירה. ומפרש רבינו בעיא דרב יהודה קרע העובר בין האותיות הא אמרת דיתפור כלומר ולא יקרא בו עד שיתפור אם לא היה עובר אלא בין דף לדף או בין תיבה לתיבה יכול לקרות בו בלא תפירה או לא ואסיקנא בתיקו ולחומרא. וז"ש רבינו וכן כלומר אפילו בין דף לדף ובין תיבה לתיבה יתפור כלומר צריך תפירה. ועי"ל שהיה מפרש בעיא זו כפשטא דמיבעיא ליה אי מהני ביה תפירה או לא ופסק לקולא משום דמידי דרבנן הוא:

ומ"ש ובכל הקרעים יזהר וכו'. מילתא דפשיטא היא:

כתב הריב"ש בתשובה דאע"ג דלישנא דגמרא הוה אפשר לפרושי דבחדתתא לית לן בה כלל ואפילו ביותר משלש יתפור אין סברא לומר כן אלא כמו שיש חילוק בעתיקתא בין שנים לשלשה כך יש חילוק בין שלשה לארבעה בחדתתא וכן נראה מלשון הרמב"ם שכתב אפילו קרע הבא בתוך ג' ומינה הא ביתר מג' לא. וכן נראה מלשון רש"י ז"ל

שפירש במאי דבעי בגמרא בין דף לדף והטעם מפני שהתפירה גדולה אין זה הדר ונתנו חכמים שיעור לחדש שניכר עפוצו ג' שיטין ולישן ב' שיטין לפי שהקריעה בישן מגונה יותר שנראה שהוא מחמת ריקבון עכ"ל:

פרק י

הלכה א

נמצאת למד שעשרים דברים הם שבכל אחד מהם פוסל ספר תורה וכו'. נתבארו בפרקים הקודמים וכו':

ומ"ש ואם נעשה בו אחד מהם הרי הוא כחומש וכו' ואין קורין בו ברבים. נמצאת תשובה לרבינו שכתב בה שמברכין על ספר תורה פסול ושכך נהגו בפני גאוני עולם. והרשב"א תמה על דבריו בתשובה וכתב שנ"ל שבילדותו כתב כן וחזר בו בזקנותו וכתב בחיבורו לפסול ולפי זה יקשה מ"ש שכן נהגו לפני גאוני עולם דאם כן משוינן להנך גאונים טועים. ואפשר לומר דהתם בדלא אפשר להו ומ"ש

כאן שאין קורין בו בצבור הוא בדאפשר להו ומאחר שכן היכא שנמצא טעות בספר תורה מוציאין ספר תורה אחר ומתחילין ממקום שנמצא הטעות ומשלימין ז' על אותם שקראו במוטעה דכיון שהוא בדיעבד הוה ליה כמו לא אפשר להו והכי משמע שהרי מן הדין קורין לכתחלה בחומשין אם לא היה מפני כבוד הצבור ואף על גב דהאי חסר במילתיה בדיעבד מיהא יצא. ולישנא דרבינו הכי דייק שלא כתב ואם קראו בו בצבור לא יצאו ידי חובת קריאה אלא אין קורין בו ברבים דמשמע לכתחלה הוא דאין קורין בו אבל בדיעבד עלתה להם קריאה. ואם נמצא הטעות באמצע קריאת הקורא גומר קריאתו בספר הכשר ומברך לאחריה ואינו מברך לפניה כי ברכה שבירך לפניה בספר תורה הפסול וכן קריאה שקראו בו עלתה להם בדיעבד וכן הנהיג מורי הרב הגדול מה"ר יעקב בירב זלה"ה וכן אנו נוהגים אחריו:

הלכה ב

ספר תורה כשר נוהגין בו קדושה יתירה וכו'. פשוט הוא ובפ"ד דאבות א"ר יוסי כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות וכו':

אסור לאדם למכור ס"ת וכו'. פרק בני העיר (מגילה דף כ"ז) ת"ר לא ימכור אדם ספר תורה אף ע"פ שאינו צריך לו כלומר שיש לו אחר. יתר על כן אמר רשב"ג אפילו אין לו מה יאכל ומכר ספר תורה או בתו אינו רואה סימן ברכה לעולם:

ומ"ש אפילו ישן וכו'. שם בעיא דלא איפשיטא ומשום חומר קדושת ס"ת פסקה לחומרא:

וכתב ה"ר מנוח דטעמא משום פשיעותא הילכך אם היה החדש כתוב והוא בבית הסופר ואינו מחוסר אלא נתינת דמים מוכרים עכ"ל:

ומ"ש לעולם אין מוכרים ספר תורה וכו'. שם אמר ר' יוחנן משום ר' מאיר אין מוכרים ספר תורה אלא ללמוד תורה ולישא אשה ומפרש רבינו דהיינו באין לו דבר אחר למכור:

וכתבו הגהות שהרמ"ך תמה על רבינו שכתב אסור למכור ספר תורה אפילו אין לו מה שיאכל שהרי בירושלמי סוף בכורים גרסינן שאלו את רשב"ג מהו שימכור ספר תורה וכו' עד רבי פנחס ור' יוחנן בשם רשב"ג אמרי אדם מוכר ספר תורה לישא אשה וללמוד תורה וכל שכן מפני חייו. וכן נראה דגם גמרא דידן שרי דאמרינן פרק בני העיר אמר רשב"ג אפילו אין לו מה יאכל ומכר ספר תורה או בתו אינו רואה סימן ברכה לעולם משמע דומיא דבתו דליכא איסורא עכ"ל. ואני אומר שאין אלו ראיות דירושלמי הכי איתא ר' ינאי בשם ר' חייא בר ווא שאלו את רשב"ג מהו שימכור אדם ספר תורה לישא אשה אמר לון אין ללמוד תורה א"ל אין מפני חייו ולא אגיבון. רבי יונה בשם רבי חייא בר ווא שאלו את רבן שמעון בן גמליאל מהו שימכור אדם ס"ת לישא אמר לון אין ללמוד תורה אמר לון אין מפני חייו לא שאלו ולא אגיבון על דעתיה דרבי יוסי אין שאלון ליה ולמה לא אגיבון כי אתא ר' חנניה ר' פנחס ר' יוחנן בשם רבי שמעון בן גמליאל מוכר הוא אדם לישא אשה וללמוד תורה וכל שכן מפני חייו ע"כ. והשתא כיון דלרבי ינאי שאלון מפני חייו ולא אגיבון כלומר לא השיבם משמע דסבירא ליה שאסור למכור מפני חייו ולר' יונה דלא שאלון משמע דס"ל דלא עדיף להו כדי חייו כמו לישא אשה ולת"ת ואפשר דמשום דפשיטא להו לאיסורא במפני חייו לא שאלון ואף על גב דרבי יוחנן אמר כל שכן מפני חייו הוה פלוגתא דאמוראי ומשום חומר קדושת ס"ת נקטה לחומרא. ומ"ש מדקתני ספר תורה דומיא דבתו דליכא איסורא איכא למידק מידי איריא הא כדאיתא והא כדאיתא. ומכל מקום יש לתמוה היאך אפשר שלא התירו למכור ספר תורה מפני חייו והלא פיקוח נפש דוחה כל מצות שבתורה יש לומר דאה"נ שאם יהיה פיקוח נפש ממש כגון שאחזו בולמוס פשיטא דמותר למכור ספר תורה כדי להחיותו והכא במאי עסקינן בשמזונותיו מצומצמים ביותר אבל לא הגיעו לגדר שיהיה בו פיקוח נפש:

הלכה ג

ספר תורה שבלה או שנפסל נותנין וכו'. פרק בני העיר מגילה (דף כ"ו) מימרא דרבא ורב אחא בר יעקב:

מטפחות ספרים שבלו עושין וכו'. גם זה שם מימרא דמר זוטרא משמיה דרב ששת:

הלכה ד

תיק שהוכן וכו'. ברייתא שם תשמישי קדושה נגנזין ומני בהדייהו תיק ספר תורה. וגרסינן בתר הכי אמר רבא מריש הוה אמינא כורסיא תשמיש דתשמיש הוא כיון דחזינן דמותבן ספרא עליה אמינא תשמיש קדושה הוא. ומפרש רבינו דתשמיש דתשמיש היינו שהספר בתוך התיק והתיק על הכורסיא כיון דחזא שפעמים הרבה מוציאין הספר תורה מהתיק ומותבי ליה אכורסיא אמר ודאי תשמיש קדושה הוא וכן אמר רבא דפריסא תשמישי קדושה נינהו. וכתב בתיק ובכסא שהוכן לספר תורה והונח בו או עליו משום דאי הוכן ולא הונח או הונח ולא הוכן אינו קדוש וכמ"ש בפ"ד מהלכות אלו. ומ"ש וכן המטפחות נראה דהיינו פריסא שכתבתי בסמוך:

אבל הבימות וכו'. שם (דף ל"ב) בסוף הפ' אמר רבי זירא אמר רבי מתנא אמר שמואל הלוחות והבימות אין בהם קדושה:

וכתב הראב"ד אין דעתי נוחה מזה וכו'. והכי איתא בירושלמי עכ"ל. וגם הר"ן כתב שאמר בירושלמי שאין בהם משום קדושת ספר תורה אבל משום קדושת בה"כ יש בהן ואין מכאן השגה על רבינו שהוא ז"ל העתיק המימרא ולשונה וכל מה שתפרש במימרא תוכל לפרש בלשונו:

וכן רמוני כסף וכו'. כתב טור יו"ד סי' רפ"ב על לשון זה של רבינו ומיהו בפ' בני העיר (מגילה דף כ"ו) קאמר על כל הנך דקתני בהם שאסור לשנותן לקדושה קלה אמר רבא לא שנו אלא שלא מכרוהו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל מכרוהו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו למשתי ביה שיכרא. וכתב א"א ז"ל הילכך יחיד שמכר ספר תורה שלו מותר להשתמש בדמיו דדמי לשבעה טובי העיר ולפי זה התפוחים יכולים בעליהם למוכרם והלוקח יכול לעשות כל מה שירצה עכ"ל. ואני אומר שאין זה סותר דברי רבינו דדינו של רבינו איתיה גם לדברי הרא"ש בבה"כ של כפרים ולא מכרוהו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר דכל כי האי גוונא אין מורידין אותן מקדושתן ומיהו בס"ת דיחיד משמע דפליג רבינו על הרא"ש וסבר דאסור למכרו ואם עבר ומכרו משמע דצריך לקנות ס"ת אחר:

הלכה ה

ומותר להניח וכו' עד ע"ג ס"ת. ברייתא פרק בני העיר (דכ"ז):

וכל כתבי הקדש וכו' אסור לזרקן. בפרק בתרא דעירובין (דף צ"ח) אמר רב אחא אין מזריקין כתבי הקדש. וכתב ה"ר מנוח כלומר כשיתנם לחבירו לא יתן לו בזריקה:

ומ"ש והקמיעין וכו'. בפ' במה אשה (שבת דף ס"א ס"ב):
ועל מ"ש רבינו אא"כ היו מחופות עור. כתב ה"ר מנוח אבל תפילין אפילו שהן מחופין עור אסור ליכנס בהם לבית הכסא מפני השי"ן ושאר אותיות העשויות בעור:

הלכה ו

לא יאחז אדם ס"ת וכו'.
מ"ש שלא יכנס בו לבית הכסא או לבית המרחץ פשוט הוא והכי אמרינן בפרק שני דסנהדרין (דף כ"א:) גבי מלך שאין ספר תורה זז ממנו אלא כשהוא נכנס לבה"כ או לבית המרחץ:
ומ"ש ולא יקרא בו עד שירחיק ד' אמות מהמת וכו'. פרק מי שמתו (ברכות י"ח) תניא לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וס"ת בזרועו וקורא ואם עשה כן עובר משום לועג לרש ואמרו שם בגמרא דהיינו תוך ד' אמות דוקא אבל חוץ לד' אמות שרי ואף ע"ג דפשטא דברייתא משמע דלא אסרה לילך לבית הקברות וס"ת בזרועו אלא בקורא בו נראה שרבינו מפרש דתרתי קתני לא יהלך בבית הקברות וס"ת בזרועו או קורא ובכל חד מהני איכא משום לועג לרש דאחיזת ס"ת בזרועו אף ע"פ שאינו קורא בו מצוה היא ואית בה משום לועג לרש.
ומ"ש שירחיק מבית הכסא ארבע אמות טעמא דמסתבר
הוא אבל מ"ש שירחיק מבית המרחץ ד' אמות איני יודע לו טעם. ובטור י"ד סימן רפ"ב העתיק דברי רבינו ולא נזכר שם מרחץ לענין הרחקת ד' אמות והיא הגירסא הנכונה:
ולא יאחוז ס"ת וכו'. ס"פ בני העיר (מגילה דף ל"ב) א"ר פרנך אמר רבי יוחנן כל האוחז ספר תורה ערום נקבר ערום בלא אותה מצוה:
ואסור לישב על המטה וכו'. פרק ואלו מגלחין (מ"ק דף כ"ה) ובפרק הקומץ (מנחות ל"ב) אמר רב תחליפא אנא חזיתיה לרב הונא דבעא למיתב אפוריי' והוה מנח ס"ת עלה וכף כדא אארעא ואותיב ס"ת עילוה אלמא קסבר אסור לישב על המטה שס"ת מונח עליה ואף ע"ג דבהקומץ פליג ר' יוחנן פסק רבינו כרב הונא משום דאיתא במ"ס דעבד ר' אליעזר כוותיה. וכתבו התו' דמדלא אותיבו לס"ת בגבוה ממנו נראה שאפילו הס"ת מונח בגבוה ממנו לא שרי:
כתב הראב"ד ואם היה מקום גבוה טפח וס"ת מונח עליו מותר והכי איתא בירושלמי עכ"ל. ורבינו סובר כמו שכתבתי בסמוך בשם התוספות שדייקו מהאי עובדא:

הלכה ח

(ז-ח) **בית שיש בו ס"ת וכו'**. ברייתא סוף פרק מי שמתו (ברכות כ"ה) בית שיש בו ס"ת או תפילין אסור לשמש בו עד שיוציאם או עד שיניחם כלי בתוך כלי אמר אביי דהיינו דוקא בכלי שאינו כליין וכמבואר בפ"ד. וגרסי' בתר הכי (שם כ"ז) אריב"ל ספר תורה צריך לעשות לו מחיצה עשרה טפחים מר זוטרא איקלע לבי רב אשי חזייה לדוכתיה דמר בר רב אשי דמנח ביה ספר תורה ועביד ליה מחיצה עשרה א"ל כמאן כריב"ל אימור דאמר ריב"ל דלית ליה ביתא אחרינא מר הא אית ליה ביתא אחרינא א"ל לאו אדעתאי פי' לא נתתי אל לבי. ומשמע לרבינו דכל דלית ליה ביתא אחרינא שרי להניחו כלי בתוך כלי וכדמשמע פשטא דברייתא דקתני בית שיש בו ספר תורה וכו' או שיניחם כלי בתוך כלי. ונ"ל לפי זה דאם אין לו בית אחר אם אפשר לו לעשות לו מחיצה גבוה י' טפחים עדיף מהנחת כלי בתוך כלי וזהו שחידש ריב"ל ואמר ס"ת צריך לעשות לו מחיצה גבוה עשרה טפחים כלומר אע"ג דבתפילין אע"פ שיכול להוציאם או לעשות להם מחיצה גבוה עשרה טפחים מותר ע"י הנחת כלי בתוך כלי בס"ת אינו כן דאם אפשר לו לעשות מחיצה גבוה י' טפחים אינו מותר ע"י הנחת כלי בתוך כלי והכי דייק לישנא דריב"ל דאמר ס"ת צריך לעשות לו מחיצה גבוה י' טפחים דמשמע שבא לחלק דין ס"ת מדין תפילין ואע"פ שאין דבר זה מפורש יפה בדברי רבינו ע"כ צריך לפרשם כן:

כל הטמאים ואפילו נדות וכו':

הלכה ט

כל הרואה ספר תורה וכו'. פ"ק דקידושין (דף ל"ג:) איבעיא להו מהו לעמוד מפני ס"ת ר' חלקיה ורבי סימון ור' אלעזר אמרי ק"ו מפני לומדיה עומדים מפניה לא כ"ש. ודין הנשיא איתא בההוא פירקא וכתבו רבינו פ"י מהל' ת"ת שאינו יושב עד שישב במקומו או יתכסה מעיניו. וכתב רבינו שהוא הדין בס"ת דנשיא מטעם רבו הוא דחייב לעמוד דהא ממרע"ה גמרינן. וכתב רבינו עד שיעמוד זה שהוא מהלך בו כשיגיענו למקומו כלומר דאי עומד לפוש דינו כמהלך מאחר שאינו עומד דרך קבע:

הלכה י

מצוה לייחד לס"ת מקום וכו':

הלכה יא

היה מהלך ממקום למקום וכו' עד והולך. ר"פ מי שמתו (ברכות דף י"ח):

כל מי שיושב וכו': **אמרו חכמים הראשונים כל המכבד וכו'**. במסכת אבות: